

อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ณ เชียงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่:

ปิดตำนานปาฏิหาริย์แห่งอมตะวาจาครูบาศรีวิชัย

received 10 AUG 2020 revised 11 NOV 2020 accepted 24 NOV 2020

ดร. กฤษณา หงษ์อุเทน

รองศาสตราจารย์ประจำคณะจิตรกรรม

ประติมากรรมและภาพพิมพ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ที่ประดิษฐาน ณ เชียงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ถึงแม้จะสร้างขึ้นจากงบประมาณของจังหวัด แต่ก็ผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับพลังศรัทธาอันยิ่งใหญ่ของมหาชนชาวลานนาที่มีต่อพระอริยสงฆ์ที่พวกเขาขนานนามว่า “นักบุญแห่งลานนาไทย” การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชีวประวัติของครูบาศรีวิชัย พระนักพัฒนาผู้ทรงอิทธิพลแห่งยุค ทำให้สามารถประจักษ์แจ้งถึงบุญบารมีอันมากล้นที่มาจากพลังศรัทธาต่อตัวท่านของมหาชนชาวลานนา ซึ่งทำให้การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์จำนวนมากทยอยเหลือคณานับของครูบาศรีวิชัยสำเร็จเสร็จสิ้นทุกโครงการ โดยปราศจากอุปสรรคขัดขวาง นอกจากนั้นการศึกษาประวัติการสร้างอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ที่ยึดเยื้อยาวนานถึง 7 ปี ก็ทำให้สามารถสรุปได้ว่า รูปหล่อสำริดครูบาศรีวิชัยสร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2499 - 2501 ออกแบบและปั้นส่วนศีรษะโดย ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และเขียน ยิ้มศิริ เป็นผู้ปั้นองค์พระ ที่สำคัญจากหลักฐานเอกสารทำให้พบหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สำคัญ ซึ่งสามารถหักล้างเรื่องราวเกี่ยวกับปาฏิหาริย์แห่งสังขะวาจาที่ครูบาศรีวิชัยได้เคยลั่นไว้ว่า “ตราบไตที่แม่น้ำปิงไม่ไหลย้อนขึ้นเหนือจะไม่ขอเหยียบย่างเข้าแผ่นดินเมืองเชียงใหม่อีก” ตำนานเกี่ยวกับอมตะวาจาของครูบาศรีวิชัยนี้ถูกนำไปผูกโยงกับวันเปิดเขื่อนภูมิพล โดยเล่าลือกันว่า วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2507 ซึ่งเป็นวันทำรัฐพิธีเปิดเขื่อนภูมิพลเมื่อกระแสน้ำปิงไหลบ่าย้อนกลับขึ้นเหนือจนนองท่วมทันเต็มเขื่อนภูมิพลถึงเขตอำเภอฮอด การประดิษฐานรูปหล่อครูบาศรีวิชัยที่จังหวัดเชียงใหม่จึงสำเร็จได้ในวันนั้น แต่หลักฐานเอกสารชี้ชัดว่า รูปหล่อของครูบาศรีวิชัยได้ถูกอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนแท่นฐาน ณ เชียงดอยสุเทพ ในวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2506 ข้อเท็จจริงนี้จึงถือเป็นการปิดฉากตำนานที่เล่าขานถึงปาฏิหาริย์แห่งสังขะวาจาอันเป็นอมตะของครูบาศรีวิชัยไปโดยปริยาย

คำสำคัญ: อนุสาวรีย์ไทย, ประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยใหม่ไทย, ชีวประวัติครูบาศรีวิชัย

Khruba Srivichai Monument at the Foothill Doi Suthep Chiang Mai: The Closure of the Legend of Miracles Surrounding The Monk's Holy Proclamation

Krisana Honguten, Ph.D.

Associate Professor of Faculty of Painting,
Sculpture and Graphic Arts,
Silpakorn University

Abstract

Although the Kruba Srivichai Monument, located at the foothill Doi Suthep Chiang Mai, was constructed with funds from the Chiang Mai provincial budget, it was closely tied to the great faith and reverence of the Lanna people towards the holy monk who was called the "Saint of the Lanna Thai". The study of the biography of Pra Kruba Srivichai, the great developer and most influential monk of the era, has revealed the immense faith and respect of the Lanna people towards him, which explains why all of his countless public construction and renovation works were easily completed without any hindrances. Additionally, the study of the history of the Kruba Srivichai monument construction, which took seven years to be completed, has enabled us to conclude that the Kruba Srivichai bronze statue was built during 1956-1958. Moreover, the Kruba Srivichai Monument was found to have been designed and the head of the statue sculpted by Professor Silpa Bhirasri whereas the body had been sculpted by Khien Yimsiri. Most importantly, documentary evidence has shown the important empirical evidence that could refute the myths of the miracles involving the monk's holy proclamation that "As long as the River Ping does not flow back north, I shall not step on the land of Chiang Mai again". The legend about the holy proclamation was somehow linked to the inauguration of Bhumibol Dam through the irrational claim involving the return of the Kruba to Chiang Mai and the official opening of the dam. Specifically, it was rumored that on May 17, 1964 which marked the state opening of Bhumibol dam, the River Ping had overflowed the dam and flown up to the north as far as the Hod District of Chiang Mai, thus enabling the bronze statue to be successfully erected in Chiang Mai on the same day. According to the documentary evidence, however, the

statue of Kruba Srivichai was established at the foothill Doi Suthep on June 8, 1963. This finding is a fact that can be considered as the closure of the previously mentioned legend of the miracles surrounding the holy proclamation.

Keywords: Thai Monument, History of Modern Thai Art, Biography of Kruba Srivichai

ครูบาศรีวิชัย หรือ พระสีวิไชย (ภาพที่ 1) พระมหาเถระผู้ได้รับความเลื่อมใสศรัทธาอย่างยิ่งจากมหาชนทั่วทั้งจังหวัดทางภาคเหนือหรือมณฑลพายัพในอดีต ถึงแม้ท่านจะมรณภาพไปนานกว่า 80 ปีแล้ว พลังศรัทธาของสาธุชนทั้งหลายที่มีต่อท่านก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงเหมือนดังเช่นเมื่อครั้งท่านยังมีชีวิตอยู่ หลังจากครูบาศรีวิชัยมรณภาพได้ประมาณ 17 ปี จังหวัดเชียงใหม่ได้เริ่มโครงการจัดสร้างอนุสาวรีย์เพื่อน้อมระลึกถึงพระคุณของพระอริยสงฆ์ ผู้สร้างคุณูปการอันยิ่งใหญ่ให้แก่จังหวัดเชียงใหม่ท่านนี้ไม่ว่าจะเป็นการบูรณปฏิสังขรณ์วัดสำคัญและเก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง เช่น วัดพระสิงห์และวัดสวนดอก หรือการสร้างถนนขึ้นวัดพระธาตุดอยสุเทพด้วยพลังแห่งศรัทธาของมหาชนโดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณแผ่นดินจากทางภาครัฐเลย รูปหล่อสำริดครูบาศรีวิชัยได้ถูกอัญเชิญไปประดิษฐานบนแท่นฐาน ณ เชียงดอยสุเทพ เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2506 พร้อมกับมีงานฉลองสมโภช 3 วัน 3 คืน ระหว่างวันที่ 8 - 11 มิถุนายน ที่สำคัญยังถือเป็นการเฉลิมฉลองวันบรรจบครบรอบ 85 ปี ชาตกาลครูบาศรีวิชัย “ตนบุญแห่งลานนาไทย” ซึ่งตรงกับวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2506 อีกด้วย

ภาพที่ 1 ครูบาศรีวิชัย (พ.ศ. 2421 - 2482)
(source: Dhammajak 2020, online)

ประวัติครูบาศรีวิชัย

ครูบาศรีวิชัย เกิดเมื่อวันอังคารที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2421 ที่บ้านปาง ตำบลแม่ตื่น (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น ตำบลศรีวิชัย เพื่อเป็นเกียรติแก่ครูบาศรีวิชัย) อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน เป็นบุตรของนายควายและนางอุสา เล่ากันว่า ขณะที่มารดาคลอดครูบาศรีวิชัย อากาศแปรปรวนมีพายุฝนฟ้าคะนอง เสียงฟ้าร้องฟ้าผ่าดังสนั่น บิดาจึงตั้งชื่อท่านไว้ 2 ชื่อ คือ “อ้ายฟ้าฮ้อง” เพราะเวลาท่านเกิดฝนตกหนักและฟ้าคะนอง อีกชื่อหนึ่งคือ “อินทเพื่อน” หมายถึง “เสียงดังสนั่นถึงพระอินทร์” เพราะวันนั้นนอกจากอากาศจะแปรปรวนและมีพายุฝนฟ้าคะนองแล้วยังมีแผ่นดินไหวอีกด้วย (Sri Prakard 1962) ด้วยอุปนิสัยใฝ่ใจทางธรรม “อินทเพื่อน” จึงฝากตัวเป็นศิษย์ครูบาชาติ เจ้าอาวาสวัดบ้านปาง และเมื่อปี พ.ศ. 2422 ขณะอายุได้ 18 ปี จึงบรรพชาเป็นสามเณร สามปีต่อมาได้อุปสมบทที่วัดบ้านโฮ้งหลวง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ได้รับฉายาว่า “ศรีวิชัยภิกขุ” มีนามบัญญัติว่า “พระศรีวิชัย” ระหว่างปี พ.ศ. 2442 - 2444 ได้เดินทางไปศึกษาวิปัสสนากรรมฐานและเวทย์มนต์อาคมขลังต่าง ๆ จากครูบาอุปละ แห่งวัดดอยแต ตำบลท่าทุ่งแฝง อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน จากนั้นก็กลับมาวัดบ้านปางเมื่อต้นปี พ.ศ. 2444 หลังจากครูบาชาติมรณภาพประมาณปี พ.ศ. 2446 พระศรีวิชัยจึงได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านปางต่อ ระหว่างปี พ.ศ. 2444 - 2449 พระศรีวิชัยได้ออกธุดงค์จาริกเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแก่ชาวป่าเขาที่นับถือผีสาร รวมทั้งชาวบ้านในชนบทและชาวเมืองเรื่อยไปในเขตอำเภอบ้านโฮ้ง อำเภอแม่ทา และอำเภอป่าซาง ด้วยเหตุนี้ พระศรีวิชัยจึงเป็นที่รู้จักและเลื่อมใสศรัทธาของชาวจังหวัดลำพูนยิ่งนัก ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจน เมื่อปี พ.ศ. 2447 ถึงแม้ขณะนั้นท่านจะมีอายุเพียง 26 ปี และบวชมาเพียง 8 พรรษาเท่านั้น ครั้นท่านคิดสร้างวัดบ้านปางใหม่บนยอดเขาด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งห่างจากวัดเดิมประมาณ 2 กิโลเมตร อันเป็นสถานที่เงียบสงบ เหมาะสำหรับปลีกวิเวกเพื่อปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน บรรดาสาธุศิษย์ชาวบ้านทั้งในเมืองและหมู่บ้าน ชาวเขา หรือสาธุชนที่เคารพศรัทธาในตัวท่าน ต่างหลั่งไหลมาช่วยกันสร้างวัดอย่างล้นหลาม ทำให้วัดของท่านสร้างเสร็จอย่างรวดเร็วภายในปีนั้นเอง พระศรีวิชัยได้ตั้งชื่อวัดใหม่ของท่านว่า “วัดศรีดอนชัยทรายนมุลบุญเรือน” (Dharma gateway 2018A; 2018B)

ครูบาศรีวิชัยเป็นพระสงฆ์ที่มีความประพฤติปฏิบัติเคร่งครัด สมณะ ถือสันโดษ และมีศีลาจารวัตรที่งดงามน่านับถือ ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงเคารพและเลื่อมใสศรัทธาท่านมาก ไม่ว่าใครก็อยากให้ท่านเป็นพระอุปชฌาย์หรือบวชให้ตามจารีตที่ถือปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิมของลานนา ครูบาศรีวิชัยสามารถทำหน้าที่เป็นพระอุปชฌาย์ได้ แต่ในปี พ.ศ. 2446 ได้มีการออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) เพื่อให้สังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักรอยู่ภายใต้ระเบียบเดียวกันตามที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช ทรงกราบบังคมทูลแนะนำพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า “พระอุปชฌาย์ที่จะบวชกุลบุตรได้ต้องได้รับการแต่งตั้งตามระเบียบการปกครองของสงฆ์จากส่วนกลางเท่านั้น” โดยเจ้าคณะแต่ละแขวงจะทำหน้าที่เป็นผู้คัดเลือกรายชื่อผู้สมควรเป็นพระอุปชฌาย์เพื่อเสนอต่อเจ้าคณะผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ ให้ดำเนินการแต่งตั้งต่อไป ดังนั้น เมื่อครูบาศรีวิชัยยังคงยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติตามจารีตดั้งเดิมของลานนาในการทำหน้าที่พระอุปชฌาย์โดยยังไม่ได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลางจึงไปขัดกับพระราชบัญญัติดังกล่าวและขัดแย้งกับคณะสงฆ์ทั้งระบบ เริ่มตั้งแต่เจ้าคณะแขวงเถิน

เจ้าคณะจังหวัดลำพูน เจ้าคณะมณฑลพายัพ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ฯลฯ และเป็นเหตุให้ครูบาศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ โดยถูกกล่าวหาว่าล่วงเกินอำนาจ กระด้างกระเดื่อง ขัดคำสั่งของเจ้าคณะแขวงลี่ เพราะตั้งตนเป็นพระอุปัชฌาย์เองโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าคณะแขวงลี่ จึงถือได้ว่าเป็นพระอุปัชฌาย์เถื่อน (Dharma gateway 2018A; 2018B)

ระหว่างปี พ.ศ. 2451 - 2479 ครูบาศรีวิชัยถูกจับกุมด้วยข้อหาต้องอธิกรณ์ถึง 3 ครั้ง แต่การที่มีผู้เลื่อมใสศรัทธาในตัวท่านมากทั้งในจังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ การจับกุมและการกักขังท่านจึงกลายเป็นประเด็นทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่การถูกเพ่งเล็งและกล่าวหาว่าท่านช่องสุมคฤหัสถ์และนักบวช อวดอ้างอิทธิฤทธิ์ให้คนเลื่อมใสศรัทธา จนฝ่ายปกครองหวาดระแวงว่าท่านอาจประพฤติตัวเป็นผีบุญต่อต้านอำนาจรัฐ การจับกุมหรือกักขังท่านแต่ละครั้งก่อให้เกิดการรวมตัวของประชาชนนับร้อยนับพันที่เคารพศรัทธาในตัวท่าน มหาชนต่างหลั่งไหลกันมาให้กำลังใจท่านอย่างไม่ขาดสาย จนฝ่ายปกครองเกรงว่าจะไม่สามารถควบคุมฝูงชนได้ และสถานการณ์อาจบานปลายจนกลายเป็นการจลาจลต่อต้านภาครัฐได้ วิธีการแก้ไขปัญหาง่าย ๆ ของฝ่ายปกครองเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากกระแสต่อต้านของฝูงชนก็คือ การปิดความรับผิดชอบให้พ้นตัวโดยการส่งตัวครูบาศรีวิชัยต่อไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบตามลำดับขั้นที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเหตุนี้ ต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2463 เมื่อครูบาศรีวิชัยเดินทางมาถึงเมืองลำพูนพร้อมการติดตามของภิกษุสามเณรและชาวบ้านกว่า 3,000 คน เพื่อรับการสอบสวนตามคำสั่งเจ้าคณะเมืองลำพูนและเจ้าเมืองลำพูน ฝ่ายปกครองเมืองลำพูนเกรงว่า หากกักขังตัวครูบาศรีวิชัยไว้ต่อไป เหตุการณ์อาจลุกลามใหญ่โต จึงส่งตัวท่านไปให้เจ้าคณะมณฑลที่นครเชียงใหม่สอบสวน เมื่อครูบาศรีวิชัยไปถึงเชียงใหม่ ก็มีผู้คนจำนวนมากมายอมรับท่าน ก็มาราบทำความเคารพท่านทั้งสองฝากฝั่งถนนตลอดทางที่รถวิ่งผ่าน ระหว่างที่ครูบาศรีวิชัยถูกกักขังไว้ตามยถากรรมในศาลาบาตร วัดป่ากล้วย (วัดศรีดอนไชย) นครเชียงใหม่ ความศรัทธาของผู้คนที่มาต่อครูบาศรีวิชัยกลับยิ่งทวีมากขึ้น สาธุชนได้หลั่งไหลไปกราบไหว้บูชาท่านอย่างเนืองแน่น สุดท้ายเจ้าคณะเมืองเชียงใหม่ เจ้าคณะมณฑลพายัพ อุปราชมณฑลพายัพ และเจ้านครเชียงใหม่จึงปรึกษาหารือกัน และตกลงแก้ไขปัญหานี้ด้วยการรวบรวมความผิดทั้งเก่าและใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2451 - 2463 มาตั้งข้อกล่าวหา 8 ข้อสำหรับเป็นข้ออ้างในการส่งตัวครูบาศรีวิชัยให้ไปรับการไต่สวนพิจารณาความผิดจากสมเด็จพระสังฆราชที่กรุงเทพฯ (Dharma gateway 2018A; 2018B)

หลังจากถูกกักตัวอยู่ที่เชียงใหม่มานาน 3 เดือนกว่า ครูบาศรีวิชัยจึงถูกส่งตัวไปกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2463 การมารับการไต่สวนข้ออธิกรณ์ของครูบาศรีวิชัย พระสงฆ์ที่ไม่มีสมณศักดิ์จากวัดเล็ก ๆ จังหวัดเล็ก ๆ ในมณฑลพายัพที่ห่างไกล กลายเป็นข่าวหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์บางกอกใหม่ทั้งฉบับภาษาไทยและอังกฤษ ต้นเดือนมิถุนายน สมเด็จพระสังฆราชทรงประกาศแต่งตั้งพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระญาณวราภรณ์และพระธรรมไตรโลกาจารย์ พร้อมกับทรงมีรับสั่งกำชับให้คณะกรรมการพิจารณาไต่สวนข้ออธิกรณ์ของครูบาศรีวิชัยอย่างละเอียดรอบคอบและเที่ยงธรรมที่สุด ผลการไต่สวนสรุปว่า ครูบาศรีวิชัยหามีความผิดอันใดไม่ วันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2463 สมเด็จพระสังฆราชโปรดเกล้าฯ ให้ครูบาศรีวิชัยเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์

จากนั้นทรงมีพระเมตตาพระราชทานเงิน 60 บาท ซึ่งเป็นจำนวนเงินไม่น้อยในสมัยนั้น เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับเดินทางกลับบ้านที่ลำพูน ครุบาศรีวิชัยเดินทางกลับถึงบ้านเกิด เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2463¹ (Dharma gateway 2018B)

ตั้งแต่กลับมาจากกรุงเทพฯ ในครั้งนั้นเป็นต้นมา ครุบาศรีวิชัยได้ร่วมกับศรัทธาสาธุชนบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ท้าวมณฑลพ่ายพ ส่วนใหญ่ท่านจะถูกขอร้องจากชาวบ้านให้ไปช่วยบูรณะซ่อมแซมวัดประจำเมืองของตนเอง เนื่องจากไม่ว่าท่านจะเดินทางไปบูรณะวัด ณ ที่ใด เหล่าสาธุชนที่เคารพศรัทธาท่านก็จะเดินทางไปช่วย ทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังความสามารถอย่างล้นหลาม ทำให้งานนั้น ๆ สำเร็จเสร็จสิ้นลงอย่างงดงาม และรวดเร็ว ประมาณกันว่า ครุบาศรีวิชัยบูรณะวัดต่าง ๆ ถึง 108 วัด อาทิ วัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูน ซึ่งได้รับความเสียหายอย่างหนักจากพายุใหญ่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458 (พ.ศ. 2463) พระเจดีย์เก่าแก่คูเมืองฮอด ที่วัดพระธาตุคดยอแก้ง อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ (พ.ศ. 2464) สร้างวิหารพระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมดำ จังหวัดพะเยา (พ.ศ. 2465) บูรณะพระธาตุคดยอตุ้ง จังหวัดเชียงราย และพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ (พ.ศ. 2466) บูรณะวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ (พ.ศ. 2467) บูรณะวัดพระพุทธรูปตากผ้า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน (พ.ศ. 2473) และบูรณะวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ (พ.ศ. 2474) เป็นต้น (Chiang Mai Province Office Site 2020)

การบูรณะซ่อมแซมวัด โดยเฉพาะเจดีย์และโบสถ์วิหารของครุบาศรีวิชัย ถึงแม้จะเป็นความประสงค์โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาผ่านการซ่อมแซมและปรับปรุงอาคารทางพุทธศาสนาหรือโบราณสถาน ซึ่งมีสภาพชำรุดทรุดโทรมหรือเสียหายหักพังให้กลับคืนสู่สภาพสมบูรณ์ดังเดิม อาจขัดกับหลักการอนุรักษ์โบราณสถานสมัยใหม่ เพราะหากซ่อมแซมโดยไม่คำนึงถึงการรักษารูปทรงและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมรวมทั้งรายละเอียดตกแต่งดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของโบราณสถานแห่งนั้น อาจเป็นการทำลายหลักฐาน

¹ พระราชดำริเกี่ยวกับครุบาศรีวิชัยของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช ในพระราชหัตถเลขาของพระองค์ถึงพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ หลังจากโปรดเกล้าฯ ให้ครุบาศรีวิชัยเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ ก่อนเดินทางกลับบ้านเกิด เผยให้เห็นพระเมตตาของพระองค์ที่ทรงมีต่อ “พระบ้านนอก” จากวัดเล็ก ๆ ในมณฑลที่ห่างไกลอย่างชัดเจน ดังความต่อไปนี้

“วันนี้ฉันได้พบตัวพระศรีวิชัยแล้ว ได้ไต่สวนเห็นว่า เป็นพระที่อ่อนโยน ไม่ใช่ผู้ถือกระด้าง ไม่ใช่เจ้าเล่ห์ ไม่ค่อยรู้ธรรมเนียม แต่มีสมณสัญญาพอจะประพฤติให้เป็นพระอยู่ได้อย่างพระที่ห่างเหินจากสมาคม การที่ตั้งตัวเป็นพระอุปชฌาย์เองนั้น ด้วยไม่รู้ความหมาย ไม่รู้หมายประกาศ ทำตามธรรมเนียม... ถูกเอาตัวมาลงโทษกักขังไว้ เกือบไม่รู้ว่าเป็นเพราะความผิดอะไร พระอย่างนี้ต้องการอธิบายให้รู้จักผิดชอบ ดีกว่าจะลงโทษ... เธอจงส่งพระศรีวิชัยกลับขึ้นไปก่อนพรรษา จงบอกให้ผู้ครองนครลำพูนช่วยเป็นธุระให้ได้กลับไปอยู่วัดบ้านปาง หรือวัดอื่นที่พระศรีวิชัยต้องการพอใจ แต่ต้องเป็นหัววัดเอง (หมายถึง เจ้าอาวาส) หรือมีพระอื่นเป็นหัววัดโดยจริงใจ อย่าปล่อยให้เที่ยวเตร่อยู่รูปเดียว แต่ขอให้อ่านน้อมต่อคณะสงฆ์จังหวัดนั้น คำส่งพระศรีวิชัยกลับไปจงแจ้งต่อพระญาณวราภรณ์ให้จ่ายเป็นส่วนตัวของฉัน”

ทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่สำคัญของท้องถิ่นลานนาและของประเทศได้ ความกังวลดังกล่าวปรากฏในตอนหนึ่งของหนังสือกราบทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2480 ความว่า

“...เมื่อสักสี่ห้าวันนี้ มีฝรั่งที่อยู่เชียงใหม่และคุ้นเคยชอบพอกับหม่อมฉันมาก่อนคนหนึ่ง ผ่านมาทางนี้ (หมายถึง เกาะปินัง) แวะมาหาหม่อมฉัน เมื่อสนทนากันถึงโบราณสถานในมณฑลพายัพ ด้วยแกเป็นคนชอบโบราณคดีเหมือนกันกับหม่อมฉัน แกบอกว่าพระศรีวิชัยกำลังจะปฏิสังขรณ์วัดเจดีย์เจ็ดยอดที่เมืองเชียงใหม่ หม่อมฉันได้ยินก็ตกใจ ด้วยเคยทราบอยู่แกว่าพระศรีวิชัยชอบทำการปฏิสังขรณ์ แต่ปฏิสังขรณ์ที่ไหนเป็นยอดแก้วของเดิมไม่ได้ ใครห้ามก็ไม่ฟังได้ทำของโบราณนั้นเสียรูปโฉมมาหลายแห่งแล้ว จะนิ่งเสียก็สงสาร (สงสาร ในที่นี้ น่าจะหมายความว่า เป็นห่วงว่าศิลปะโบราณจะเสียหาย) จึงมีจดหมายเป็นส่วนตัวไปถึงหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ฉบับหนึ่ง...” (Prince Naris and Prince Damrong 1961B, 243)

เนื้อหาในลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพถึงหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ป่วน อินทวง พ.ศ. 2440 - 2529) ซึ่งขณะนั้นรับราชการในตำแหน่งหัวหน้ากองพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุ กรมศิลปากร (ต่อมา ดำรงตำแหน่งคนบตีคนแรกของคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ระหว่าง พ.ศ. 2498 - 2504) เผยให้เห็นความห่วงกังวลของพระองค์ที่เกรงว่าหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของไทยจะเสียหายหรือถูกบิดเบือนจากการปฏิสังขรณ์โบราณสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยมีได้มุ่งหมายจะกล่าวโทษหรือโจมตีการทำงานของครูบาศรีวิชัยแต่อย่างใด แต่เป็นเพราะความรักในมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยแท้ ซึ่งจะขอคัดข้อความบางส่วนจากลายพระหัตถ์ฉบับนี้ ลงวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2480 มาให้อ่านเพื่อเป็นประจักษ์พยานเกี่ยวกับหลักคิด ความรอบรู้ และพระปรีชาสามารถทางด้านโบราณคดีของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ดังนี้

“หลวงบริบาลฯ ยังคงจำได้ เมื่อไปมณฑลพายัพกับฉันครั้ง 1 ได้เห็นวัดโบราณเป็นวัดสำคัญ ที่เมืองลำพูน 2 วัด นอกจากวัดพระมหาธาตุหรือภูชัย เรียกวัดพระยีน 1 วัด... เอาอย่าง “วัดอานันท” ที่เมืองพุกามมาสร้างอีกวัด 1 เป็นวัดร้างชาวลำพูนเขาเรียกว่า “วัดกู่กุด” (ถ้าเรียกตามภาษาไทยได้ตรงกับว่า “วัดเจดีย์ด้วน”)... เห็นชัดว่าเป็นวัดชาวละโว้สร้างครั้งสมัยนางจามเทวี จึงได้สั่งให้เปลี่ยนนามวัดกู่กุดเรียกว่าวัดจามเทวี และให้ดูแลรักษาเป็นโบราณวัตถุที่สำคัญอันหนึ่งแต่นั้นมา

ฉันได้ยินไม่ช้ามากนัก เมื่อปล่อยพระศรีวิชัยกลับไปมณฑลพายัพครั้งหลัง (พฤษภาคม พ.ศ. 2479) ว่าเจ้าหลวงเมืองลำพูนนิมนต์พระศรีวิชัยให้ไปอยู่วัดจามเทวี ฉันก็รู้สึกยินดี โดยนัยหนึ่งที่วัดจามเทวีจะได้รับความทำนุบำรุงพ้นจากเป็นวัดร้าง แต่อีกนัยหนึ่งก็ยิ่งเกิดวิตกกังวล ด้วยเกรงพระศรีวิชัยจะไปซ่อมแปลงพระเจดีย์ละโว้ให้ผิดรูปและลักษณะของเดิม เหมือนอย่างไปซ่อมพระเจดีย์วัดสวนดอกที่เมืองเชียงใหม่ แต่ไม่ได้ยินว่ามีารซ่อมแซมวัดจามเทวีอย่างไรรึอยู่

แต่เมื่อสองสามวันนี้ มีฝรั่งคนหนึ่งซึ่งอยู่เมืองเชียงใหม่... เขาบอกว่าพระศรีวิชัยกำลังจะปฏิสังขรณ์วัดเจดีย์เจ็ดยอดที่เมืองเชียงใหม่ ฉันได้ยินก็ตกใจ ด้วยวัดเจดีย์เจ็ดยอดที่เมืองเชียงใหม่กับวัดพระยืนที่เมืองลำพูนเป็นหลักฐานสำหรับพิสูจน์พงศาวดารเกี่ยวข้องกับเมืองพุกาม และวัดจามเทวีเป็นหลักฐานสำหรับพิสูจน์ พงศาวดารการเกี่ยวข้องกับเมืองละโว้ ถ้าแปลงรูปหรือลักษณะผิดไปเสียกับของเดิม ก็ลั่นหลักสอบพงศาวดารทั้ง 3 แห่ง

วัดที่เป็นหลักพงศาวดารในมณฑลพายัพ ฉันอยากให้รักษาไว้ตามลักษณะอย่างเดิม เป็นแต่ป้องกันอย่าให้ชำรุดหักพัง เช่นที่วัดจามเทวีนั้นก็มีแต่พระเจดีย์กับแนวพื้นวิหารของเดิมอยู่เท่านั้น ถ้ากันรั้วหรือทำกำแพงแก้วล้อมพระเจดีย์กับวิหารของเดิม ไว้เป็นส่วนหนึ่ง นอกเขตกำแพงแก้วออกมาอมให้พระศรีวิชัยจะสร้างโบสถ์วิหารการเปรียญและกุฏิริถานได้ตามใจก็จะดีหนักหนา วัดพระยืนนั้นเขารักษาดีอยู่แล้ว พระศรีวิชัยเห็นจะไม่ซ่อมแซมแต่ที่วัดเจดีย์เจ็ดยอดเมืองเชียงใหม่ที่สำคัญมาก ต้องป้องกันเสียให้ทัน...

ท่านศรีวิชัยนั้นมีคุณมากในการปฏิสังขรณ์ เสียแต่แอกดแก่แบบของเดิมไม่ได้ ถ้าเป็นของใหม่หรือของสามัญก็ไม่พอเป็นไร แต่ถ้าแก่ของที่เป็นหลักพงศาวดาร ก็เหมือนทำให้เกิดฉิบหาย ต้องห้ามให้อยู่ แต่ห้ามโดยอัยยาคัยอย่าให้ถึงวิวาทกันจึงจะดี” (Prince Naris and Prince Damrong 1961B, 244 - 246)

ผลงานชิ้นสำคัญที่ทำให้ครุบาทศรีวิชัยโด่งดังเป็นที่รู้จักทั่วทั้งประเทศคือ การสร้างถนนขึ้นวัดพระธาตุดอยสุเทพจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีศรัทธาสาธุชนมาร่วมสร้างถนนวันละไม่ต่ำกว่า 5,000 คน (ภาพที่ 2) พลตรีเจ้าแก้วนวรัฐเจ้าครองนครเชียงใหม่ ขุดจอบเป็นปฐมฤกษ์เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477 เวลา 10.00 น. ณ เชียงดอยสุเทพด้านห้วยแก้ว ใช้เวลาสร้างถนนเพียง 5 เดือน กับ 22 วัน จึงแล้วเสร็จ เป็นระยะทาง 11 กิโลเมตรกับอีก 530 เมตร วันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2478 เจ้าแก้วนวรัฐเปิดถนนขึ้นดอยสุเทพด้วยการประทับนั่งรถยนต์ขึ้นดอยสุเทพเป็นปฐมฤกษ์ ผลงานชิ้นเอกที่สำคัญมากที่สุดอีกชิ้นหนึ่งของครุบาทศรีวิชัย คือ การรวบรวมพระไตรปิฎกฉบับอักษรลานนา ที่ถูกทอดทิ้งกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ทั่วทางภาคเหนือ มาจัดหมวดหมู่แยกเป็นพระธรรมชั้นนํ้าทำการสังคายนา แล้วให้ช่างจารลงบนใบลานใหม่เพื่อเป็นการสืบอายุบรรพพระพุทธานุชาจำนวนทั้งสิ้น 5,408 ผูก ใช้เวลานานถึง 2 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2469 - 2471) สิ้นค่าใช้จ่ายทั้งหมดเป็นเงิน 4,232 รูปี (หรือประมาณ 3,385 บาท สมัยนั้น 1 รูปี มีค่าเท่ากับ 80 สตางค์) ผลงานเพื่อสาธารณประโยชน์ชิ้นสุดท้ายของท่านคือ การสร้างสะพานศรีวิชัยเชื่อมระหว่างจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ ซึ่งเริ่มก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2481 แต่เสร็จหลังจากครุบาทศรีวิชัยได้มรณภาพแล้ว (Dharma gateway 2018A)

ภาพที่ 2 ครูบาศรีวิชัย บรรดาศิษยานุศิษย์และสาธุชนชาวลานนาที่เลื่อมใสศรัทธา มาร่วมกันสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ
(source: Art & culture magazine 2020, online)

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จอย่างงดงามและสมบูรณ์แบบจากการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ ซึ่งครูบาศรีวิชัยเปรียบว่าเหมือนกับบิรมย์มรรคกลับกลายเป็นปฐมเหตุให้ท่านต้องอธิกรณ์ครั้งสำคัญ จนต้องถูกคณะสงฆ์ของนครเชียงใหม่ส่งตัวเข้ารับการอบรมและสอบสวนที่กรุงเทพมหานครอีกครั้งที่สอง ด้วยข้อหาบวชพระโดยพลการ เพราะท่านไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ รวมทั้งข้อกล่าวหาว่าท่านออกใบสุทธิแก่พระที่ท่านบวชให้ทั้งที่ท่านไม่ได้เป็นเจ้าของวัดใดวัดหนึ่ง ระหว่างนั้นยังเกิดเหตุวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงถึง 60 วัด ขอลาออกจากการปกครองของคณะสงฆ์ของจังหวัดนั้น ๆ เพื่อขอมาขึ้นกับครูบาศรีวิชัยในฐานะ “เจ้าหมวดอุโบสถ” ตามจารีตดั้งเดิมของสงฆ์ล้านนา ครูบาศรีวิชัยถูกส่งตัวเข้ากรุงเทพมหานครเมื่อปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2478 ตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม ประชาชนนับหมื่นพากันไปส่งท่านที่สถานีรถไฟ สถานการณ์ในเชียงใหม่หลังจากครูบาศรีวิชัยจากไปแล้วคงจะระส่ำระสายไม่ใช่น้อยจนกระทั่งพระยาอนุบาลพายัพกิจ (ปุ่น อาสนจินดา พ.ศ. 2430 - 2511) ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ถึงกับต้องออกแถลงการณ์ชี้แจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการส่งตัวครูบาศรีวิชัยไปกรุงเทพฯ เพื่อสอบข่าวลือที่อาจทำให้เมืองเชียงใหม่ลุกเป็นไฟได้ ครูบาศรีวิชัยถูกนำตัวไปอบรมและสอบสวนที่กรุงเทพฯ ครั้งนี้นานถึง 6 เดือน 17 วัน จึงได้รับอนุญาตให้กลับลำพูนได้ โดยให้พ้นจากข้อกล่าวหาทั้งหมด ท่านเดินทางกลับถึงบ้านเกิด เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2479 (Dharma gateway 2018B)

ก่อนหน้าที่ครูบาศรีวิชัยจะกลับลำพูน หลวงศรีประกาศ (ฉันท วิชยาภัย พ.ศ. 2428 - 2512) ผู้แทนราษฎร จังหวัดเชียงใหม่ในขณะนั้น ได้ไปคารวะท่านที่วัดเบญจมบพิตร และขออนุญาตให้ท่านกลับไปจำพรรษาที่ จังหวัดเชียงใหม่เพื่อช่วยงานสร้างสะพานข้ามห้วยแก้วทางขึ้นสู่ดอยสุเทพ ซึ่งขณะนั้นเป็นสะพานไม้ และ หากจะเปลี่ยนเป็นสะพานคอนกรีตก็ต้องใช้เงินถึงประมาณ 6,000 บาท ซึ่งเป็นเงินจำนวนไม่น้อยในเวลานั้น แต่ครูบาศรีวิชัยได้ยืนยันหนักแน่นเป็นสัจจาจากับหลวงศรีประกาศว่า **ตราบไตที่แม่น้ำปิงไม่ไหลย้อนขึ้นเหนือ จะไม่ขอเหยียบย่างเข้าแผ่นดินเมืองเชียงใหม่อีก** สาเหตุที่ทำให้ท่านล้นวาจาเช่นนี้ อาจเนื่องมาจากเมื่อครั้งท่าน ถูกกล่าวหาว่าต้องอธิกรณ์ครั้งที่ 3 ครูบาศรีวิชัยได้ติดต่อขอให้เจ้าหลวงแก้ววรัธูและหลวงศรีประกาศช่วย เข้าชี้แจงเหตุผลกับเจ้าคณะเชียงใหม่ แต่กลับไม่มีใครออกมาแสดงตนเพื่อช่วยแก้ข้อกล่าวหาให้กับท่าน จนท่าน ถูกควบคุมตัวไปสอบสวนที่กรุงเทพฯ ทั้ง ๆ ที่เจ้าหลวงแก้ววรัธูเป็นผู้ขออนุญาตให้ท่านมาช่วยบูรณะวัดหลายแห่ง ในเชียงใหม่ส่วนหลวงศรีประกาศท่านก็ช่วยรับเป็นประธานโครงการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพจนงานสำเร็จลุล่วง ไปได้อย่างดีเยี่ยม ครูบาศรีวิชัยได้รักษาสัจจะวาจានี้ของท่านจวบจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ครูบาศรีวิชัยมรณภาพ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2482 ที่วัดบ้านปาง อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน สิริอายุได้ 60 ปี หลังจากตั้งศพไว้ที่ วัดบ้านปาง 1 ปี จึงได้เคลื่อนศพมาตั้งไว้ ณ วัดจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และได้รับพระราชทาน เพลิงศพ เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2489 (ภาพที่ 3) (Dharma gateway 2018B; Wikipedia 2018)

ภาพที่ 3 ขบวนแห่ศพครูบาเจ้าศรีวิชัยตามแบบประเพณีล้านนาไทย เพื่อไปประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพที่วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2489 (source: Khambunreang 2020, online)

ครุบาทวีรวิชัยนอกจากจะเป็นพระอริยสงฆ์ที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัยและมีศิลาจารวัตรที่งดงามแล้ว ยังเป็นพระนักพัฒนาผู้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ด้วยการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานทีที่ทรุดโทรมปรักหักพังให้กลับมามั่นคงแข็งแรงและงดงามอีกครั้ง รวมทั้งการสร้างถนนและสะพานเพื่อประโยชน์ด้านการคมนาคมของสาธารณชน ผลงานทั้งหมดเพื่อสาธารณประโยชน์สำเร็จเสร็จสิ้นได้ด้วยบุญบารมีของท่าน อันมาจากพลังศรัทธาของมหาชน โดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณจากภาครัฐเลย ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเป็นตัวอย่างของพระนักพัฒนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของประเทศไทย บุญบารมีของครุบาทวีรวิชัยเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของมหาชนทั่วถิ่นลานนาและทั่วทั้งประเทศ ดังปรากฏในรายงานของ พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค พ.ศ. 2405 - 2479) ที่มีมาถึงพระยามโนปกรณ-นิติธาดา ประธานคณะกรรมการราษฎร เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนของรัฐบาลไปเจรจากับเจ้านายฝ่ายเหนือเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2476 ความว่า

“คนสำคัญที่มีอำนาจยิ่งใหญ่กว่าเจ้านายทั้งสิ้นในเมืองเชียงใหม่ นั้น มีเถรรูปหนึ่งชื่อตู้เจ้าศรีวิไชย (“ตู้เจ้า” ภาษาเหนือ หมายถึง พระ พระภิกษุ) เปนเจ้าคณะวัดสิงห์ เชื้อกะเหรี่ยง ตำบลบ้านปาง แขวงเมืองนครลำปาง ซึ่งคนนับถือทั้งเมือง ตลอดจนถึงเชียงตุง จะว่าอะไรหรือจะปรารถนาอะไรคงสำเร็จทั้งสิ้น เถรองค์นี้ถือพุทธศาสนาเคร่งครัดมาก มีฉันอาหารวันละมื้อ และไม่ฉันอาหารเนื้อสัตว์ เปนต้น มีลัทธาในทางปฏิสังขรณ์วัดยิ่งกว่าทางอื่น ได้ซ่อมแซมวิหารและพระเจดีย์ที่สลักหักพังมามากแห่งแล้ว ถึงตัวจะไม่มีเงินทองเลย เมื่อตกลงทำการบุญที่ไหนแห่งใด ราษฎรไทย ลาว เงี้ยว พม่า คงจะนำเงินมาถวายเข้าด้วย ส่งเสบียงอาหารและช่วยออกแรง ออกเครื่องใช้ก่อสร้างให้โดยไม่คิดค่าจ้าง แม้แต่ฝรั่งในเมืองเชียงใหม่ที่เปนมิจฉาธิกียังพลอยเลื่อมใสช่วยเหลือด้วย...

เวลานี้ตู้เจ้าศรีวิไชยกำลังปฏิสังขรณ์วัดสวนดอกอยู่ ข้าพเจ้าได้ไปดูก็วันที่จะขอมิถินหารของเธอไม่ได้ สร้างวิหารยาวใหญ่เพียงที่ได้ทำมาถึงเพียงนี้ ยังไม่ทันถึง 10 เดือนก็เกือบจะสำเร็จแล้ว ยังแต่จะปิดทอง ประดับกระจกที่ลวดลายตามเสาและผนัง ตู้เจ้าศรีวิไชยบอกว่า ชาวบ้านเรียไรเงินไปให้ไม่ถึงหกหมื่นบาทเศษ แต่วิหารขนาดใหญ่เพียงที่ได้ทำมาได้นี้ ถ้าเปนในกรุงเทพฯ คงจะสิ้นเงินกว่าสองแสนบาทแล้ว ชาวบ้านหญิงชายอุสาห์ขนอิฐไปส่งคนละแก้วแผ่นสับแผ่น ยังมีหญิงสาวแก่ชราหลาย หาบ หรือกระต๊อบกระจาดไปส่งต่อเนื่องกันเสมอ ยังมีพวกคนเข้าและเสบียงอาหารไปช่วยเลี้ยงคนทำงานอีกเปนอันมาก ดูไปก็น่าเลื่อมใสได้จริง ” (National Achieves of Thailand n.d.D.)

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีพระวินิจฉัยเกี่ยวกับ “อภินิหาร” หรือบุญบารมีของครุบาทวีรวิชัย ที่นำมาสู่พลังศรัทธาของมหาชนไว้ในหนังสือกราบทูลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ลงวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2479 ดังนี้

“ในการปฏิสังขรณ์ ตรีสอ้างถึงพระศรีวิชัย จะขอทูลแยกธาตุพระศรีวิชัยถวาย ท่านเป็นผู้มีอภินิหารที่คนนับถือมาก ท่านตระหนักในอภินิหารอันนั้นของท่าน จึงคิดใช้อภินิหารให้เป็นชื่อเสียงกว้างขวางออกไปอีก โดยวิธีร้องขอเอาเงินคนละเล็กคนละน้อย รวบรวมเข้าให้เจ็กทำสิ่งในพระศาสนาซึ่งโทรมแล้วให้คืนใช้ประโยชน์ได้ ความจำนงมีเพียงเท่านั้นเอง... ที่จริงงานซ่อมแซมนั้นเปันงานที่ทำยากยิ่งนัก ต้องเสียเงินเสียแรงเสียเวลามากกว่าทำใหม่ทั้งผลที่ได้ก็เห็นเป็นเล็กน้อย จึงไม่มีคนพอใจจะทำ เกล้ากระหม่อมเคยถูกมาหนักต่อหนักแล้ว...” (Prince Naris and Prince Damrong 1961A, 70 - 71)

นอกจากผลงานด้านบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แล้ว ครูบาศรีวิชัยยังนับเป็นพระธรรมจาริกองค์แรกแห่งลานนาไทย เนื่องจากสมัยก่อนที่ท่านจะต้องอธิกรณ์ มักชอบบอกรุดงค์เพื่อไปจาริกเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแก่ชาวบ้านชาวป่าเขาที่ท่านนับถือผีให้กลับใจมานับถือพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ศีลาจารวัตรที่งดงามน่าเคารพเลื่อมใส ความสมณะ ความถ้อยสันโดษ อีกทั้งการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์คือความยิ่งใหญ่ของครูบาศรีวิชัย ซึ่งก่อให้เกิดพลังศรัทธาของมหาชน จนทำให้ท่านได้รับการขนานนามว่า “ตนบุญแห่งลานนาไทย”

อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ณ เชียงดอยสุเทพ

ภาพที่ 4 ศิลป์ พีระศรี อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ณ เชียงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ สร้างระหว่าง พ.ศ. 2499 - 2501
สำริดรมดำ สูงราว 180 ซม. ภาพถ่ายประมาณ พ.ศ. 2535
(source: Silpakorn University 1992, 44)

อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ที่ประดิษฐานบริเวณทางขึ้นพระธาตุดอยสุเทพด้านน้ำตกห้วยแก้ว (ภาพที่ 4) นอกจากจะเป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่ชาวเชียงใหม่แวะเวียนมาสักการบูชาอยู่ไม่ได้ขาดแล้ว ยังนับเป็นสถานที่สำคัญ ซึ่งบรรดาศาธุชนทุกคนที่ตั้งใจจะขึ้นไปสักการะพระธาตุดอยสุเทพ จะต้องแวะมานมัสการเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนเสมอ จากหลักฐานเอกสารที่เป็นจดหมายราชการ ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่และหลวงศรีประกาศติดต่อ

กับอธิบดีกรมศิลปากรและศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี รวมทั้งภาพถ่าย พิมพ์เขียวแบบแทนฐานอนุสาวรีย์ อนุสาวรีย์ชัย และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้สามารถสรุปประวัติและระยะเวลาการสร้างอนุสาวรีย์ รวมทั้ง ชื่อศิลปินผู้ออกแบบและปั้นหล่อรูปอนุสาวรีย์ได้อย่างถูกต้องชัดเจน ดังนี้

ราวปลายปี พ.ศ. 2499 ทางจังหวัดเชียงใหม่ได้เริ่มโครงการจัดสร้างอนุสาวรีย์อนุสาวรีย์ชัย เพื่อเชิดชูเกียรติและ แสดงความกตัญญูต่อกษัตริย์ผู้สร้างคุณูปการอันยิ่งใหญ่ให้แก่จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็น การบูรณปฏิสังขรณ์วัดสำคัญและเก่าแก่คู่บ้านคูเมือง เช่น วัดพระสิงห์และวัดสวนดอก และที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างถนนขึ้นวัดพระธาตุดอยสุเทพ ซึ่งสำเร็จได้ด้วยพลังแห่งศรัทธาของมหาชนทั่วทั้งมณฑลพายัพ ที่มีต่อตัวอนุสาวรีย์ชัย ในการนี้ นายประเสริฐ กาญจนดุล (Chiang Mai Province Office Site 2020) ผู้ว่าราชการ จังหวัดเชียงใหม่ขณะนั้น เป็นผู้ติดต่อว่าจ้างกรมศิลปากรให้ออกแบบสร้างอนุสาวรีย์อนุสาวรีย์ชัยในรูปแบบ เหมือนจริง ราวต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2499 ทางกรมศิลปากรได้เริ่มลงมือดำเนินการออกแบบปั้น รูปอนุสาวรีย์ชัยทันทีในขั้นตอนแรก ประติมากรต้องศึกษาหาข้อมูลคร่าว ๆ เกี่ยวกับรูปร่างหน้าตา บุคลิกลักษณะ ประวัติชีวิต และผลงานอันโดดเด่นหรือวีรกรรมอันมีค่าควรแก่การยกย่องเชิดชูของอนุสาวรีย์ชัยก่อน จากนั้น จึงคิดหาแนวทางในการสร้างงานให้ตรงตามความต้องการของผู้ว่าจ้าง โดยทั่วไป ศิลปินจะเป็นผู้เสนอแบบร่าง หลาย ๆ แบบพร้อมอธิบายแนวคิดของแต่ละแบบให้ผู้ว่าจ้างพิจารณาคัดเลือกจนกว่าจะพึงพอใจ เมื่อได้แบบร่าง ที่ตรงใจผู้ว่าจ้างแล้วขั้นตอนต่อไปคือการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลในรายละเอียดเกี่ยวกับการนำเสนองาน ขั้นตอน นี้ศิลปินต้องใช้ทั้งความคิด จินตนาการ และแรงบันดาลใจอย่างสูง

ระหว่างเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. 2499 เป็นช่วงที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ออกแบบรูปอนุสาวรีย์ชัย เป็นแบบร่างสามมิติเล็ก ๆ 3 แบบ จากนั้นจึงถ่ายภาพส่งไปให้คณะกรรมการพิจารณาเลือกก่อน รวมทั้งตกลงเรื่อง ขนาดรูปหล่อและเสนอราคาค่าจ้างปั้นหล่อรูปด้วย จากนั้นก็ข้อความของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ถึง หัวหน้า กองหัตถศิลป์ ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2499 และหนังสือของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ถึง เจ้าหน้าที่ประพันธ์ ลงวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2499 ทำให้ทราบว่า ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ส่งรูปถ่ายแบบร่างสามมิติรูป อนุสาวรีย์ชัย 3 แบบไปให้คณะกรรมการลงความเห็นว่าการแบบใด และถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงหรือ มีความเห็นอย่างไรก็ขอให้แจ้งมาได้ นอกจากนั้นยังแนะนำว่า ควรลดขนาดรูปหล่อจากที่ได้ตกลงกันไว้ก่อนหน้า นี้จาก 2.10 เมตร เป็น 1.80 หรือ 1.85 เมตร เพื่อให้ดูเท่ากับคนจริงเมื่ออยู่กลางแจ้ง สำหรับค่าจ้างปั้นหล่อรูป อนุสาวรีย์ชัยทางกรมศิลปากรคิดราคา 35,000 บาท แต่หากทางจังหวัดสามารถจัดหาทองแดงที่ไม่ใช่ทองร่ำย่อย ประมาณ 500 กิโลกรัม มาให้ได้ ก็จะลดราคาให้ 6,000 บาท นอกจากนั้นยังขอเบิกเงินสำหรับดำเนินงานล่วงหน้า ก่อน 15,000 บาท ส่วนการปั้นหล่อรูปอนุสาวรีย์ชัย ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้มอบหมายให้ เขียน ยิ้มศิริ ศิษย์เอกคนหนึ่งของท่าน เป็นผู้รับผิดชอบ (National Achieves of Thailand n.d.B.) สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นเพราะประติมากรผู้นี้เคยฝากชื่อเสียงไว้กับการปั้นพระรูปสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร พ.ศ. 2415 - 2494) อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งปัจจุบันประดิษฐานในพระอุโบสถ วัดเทพศิรินทราวาส (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 เขียน ยิ้มศิริ พระรูปสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส สำนัดกะไหล่ทอง ประดิษฐานในพระอุโบสถ วัดเทพศิรินทราวาส
(© Krisana Honguten 5/11/2017)

ภาพที่ 6 ครูบาศรีวิชัย ฦ พระธาตุดจอมทอง ครั้งบูรณะวัดพระเจ้าตนหลวง (วัดศรีโคมคำ)
จังหวัดพะเยา พ.ศ. 2466 อายุ 45 ปี
(source: Gangbeauty 2020, online)

การปั้นรูปเหมือนครุบาศรีวิชัยดูเผิน ๆ เหมือนกับจะไม่มีปัญหายุ่งยากซับซ้อนอะไร เพราะท่านเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริง ๆ และเพิ่งจะมรณภาพไปได้เพียงประมาณ 17 ปีเท่านั้น ไม่ใช่วีรบุรุษในตำนานหรือบุคคลในประวัติศาสตร์ที่ไม่มีผู้ใดเคยเห็นหน้าค่าตามาก่อน นอกจากนั้นยังมีภาพถ่ายคุณภาพดีของท่าน ทั้งภาพครึ่งตัวและภาพเต็มตัวจำนวนมากมาย (ภาพที่ 1 และ 6) อีกทั้งยังมีคนที่เคยเห็นและสนิทสนมใกล้ชิดกับท่านเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งพอจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตาและบุคลิกลักษณะของท่านได้อีกเป็นจำนวนมากไม่น้อย แต่สำหรับการปั้นรูปประติมากรรม ซึ่งเป็นงานสามมิติและเห็นได้รอบด้านนั้น ภาพถ่ายหน้าตรงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ช่างสามารถปั้นใบหน้ารูปประติมากรรมให้ดูเหมือนจริงได้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ทราบจากลูกศิษย์ของท่านว่า นายอินตา ศิริงาม ชาวเชียงใหม่² (National Achieves of Thailand n.d.C; Kanokpongchai 1989, 100, 102) ซึ่งเคยเรียนที่เพาะช่าง เคยปั้นรูปเหมือนครุบาศรีวิชัยจากตัวจริง เมื่อครั้งที่ท่านต้องอธิกรณ์ครั้งสำคัญจนถูกคณะสงฆ์ของนครเชียงใหม่ส่งตัวเข้ารับการอบรมและสอบสวนที่กรุงเทพมหานคร เป็นครั้งที่สองและต้องมาพำนักอยู่ที่วัดเบญจมบพิตรนานถึง 6 เดือน 17 วัน ดังนั้น ตั้งแต่ช่วงปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2478 จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2479 ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี จึงพยายามหาทางติดต่อกับนายอินตา เพราะท่านทราบมานายอินตามีภาพถ่ายทุกด้านของครุบาศรีวิชัยจึงน่าจะต้องการขอยืมภาพถ่ายมาประกอบการปั้นใบหน้าด้านข้างของครุบาศรีวิชัย แต่น่าเสียดายที่ขณะนั้นไม่มีผู้ใดทั้งที่เชียงใหม่และกรุงเทพฯ ทราบที่อยู่ของนายอินตา สุดท้ายจึงต้องอาศัยภาพถ่ายด้านข้างและด้านหน้าของรูปหล่อครุบาศรีวิชัยที่นายอินตาปั้นและประดิษฐานอยู่ในวัดพระธาตุดอยสุเทพ ซึ่งถูกปิดทองเต็มไปหมด มาใช้ประกอบการปั้นแทน

² นายอินตา ศิริงาม ชาวเชียงใหม่ ผู้ที่น่าจะเป็นช่างที่มีฝีมือดีทั้งการวาดภาพและการปั้นรูป เพราะเคยชนะเลิศการประกวดภาพเขียน รางวัลที่ 1 และการประกวดรูปปั้น รางวัลที่ 2 จาก “การประกวดประณีตศิลปกรรม” ครั้งแรก พ.ศ. 2480 ในงานฉลองรัฐธรรมนูญ ณ พระราชอุทยานวังสราญรมย์ ไผ่พวย เมืองสมบูรณ (พ.ศ. 2465 - 2542) ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) พุทธศักราช 2529 ประติมากรเอกท่านหนึ่งของไทย ได้เล่าถึงความประทับใจและผลงานศิลปะที่ได้รางวัลและจัดแสดงในงานฉลองรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2480 - 2481 ของนายอินตาไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“อย่างตอนที่ผมยังเรียนอยู่เพาะช่างนั้น มีการประกวดศิลปกรรมงานฉลองรัฐธรรมนูญอย่างคนที่ผมว่าเก่ง ชื่ออินตา เป็นคนเชียงใหม่ คนนี้ส่งงานปั้นรูปเทิดรัฐธรรมนูญ เป็นรูปชวามา ดินเหนียว สูงเท่าคนจริง ๆ แล้วรูปนั้นก็ดี เป็นแบบทอดอ้อย 6 ท่อนให้กับข้าง ข้างก็คือประเทศไทย แล้วอ้อย 6 ท่อนก็คือหลัก 6 ประการของคณะราษฎร ดูเหมือนภาพนี้จะได้รับรางวัลเหมือนกัน... (รางวัลที่ 2)

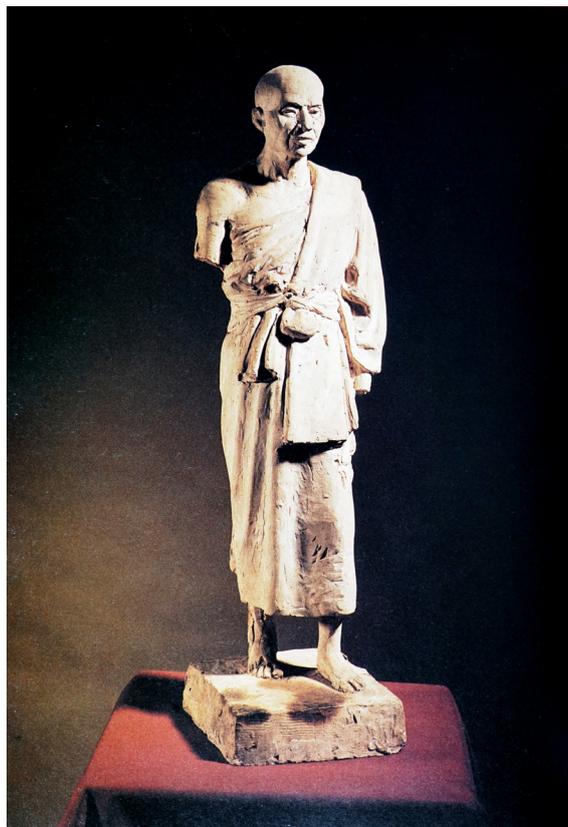
...มีงานภาพเขียน ก็นายอินตาก็ปั้นแหละที่ชนะที่ 1 ภาพนี้มีขนาดใหญ่มาก ซึ่งสมัยนั้นใครเขียนภาพใหญ่ขนาดนี้ถือว่าเก่ง คือสูง 3 เมตร กว้าง 2 เมตร เป็นรูปพระจันทร์เต็มดวง ในดวงจันทร์นั้นมีรูปรัฐธรรมนูญแล้วก็มีเทวดาอุ้มสมประเทศไทยขึ้นไปหาดวงจันทร์นั้น คือเขาเขียนในลักษณะเบลอ ๆ (Blur) ใช้สีฟ้า สีชมพู เรียกว่าใช้สีไม่แลว เพราะสมัยนั้นยังไม่มีหนังสือศิลปะมาจากต่างประเทศเข้ามาเหมือนสมัยนี้ เพียงแต่ดูว่างานของใครดี ก็เอามาดู เอามาเป็นแบบอย่างกัน... งานพวกนี้แหละครับที่ผมเอาเป็นครูด้วยโดยเฉพาะอิทธิพลการใช้สีฟ้าของนายอินตานั้นผมก็เอาอย่างมาดูเหมือนใคร ๆ ก็เอาอย่างกันทั้งนั้น”

จากจดหมายของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ถึง คุณตรี ซึ่งไม่ทราบว่าเป็นใคร แต่น่าจะเป็นผู้มีภูมิฐานะอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2499 และหนังสือของนายประเสริฐ กาญจนกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ถึง ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ลงวันที่ 9 กุมภาพันธ์ และ 4 มีนาคม พ.ศ. 2500 ทำให้ทราบว่าวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2500 ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ส่งภาพถ่ายแบบร่างสามมิติรูปครุบาศรีวิชัยอีก 2 แบบไปให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแสดงว่าแบบร่าง 3 แบบแรกยังไม่ผ่านความเห็นชอบ จึงได้ส่งแบบร่างใหม่อีก 2 แบบไปให้คณะกรรมการพิจารณาอีกครั้ง และแบบร่างอนุสาวรีย์ครุบาศรีวิชัยก็น่าจะผ่านการอนุมัติในช่วงปลายเดือนมกราคมนี้เอง เพราะวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 นายประเสริฐ กาญจนกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้มีหนังสือแจ้งมายัง นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร ว่าได้ส่งตราพธนาครทิสกรไทย ลงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 จำนวน 15,000 บาท เป็นค่าดำเนินการปั้นหล่ออนุสาวรีย์ครุบาศรีวิชัยงวดแรกมาให้แล้วตามที่กรมศิลปากรมีหนังสือขอเบิกค่าใช้จ่ายมาเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2499 ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ นายประเสริฐ กาญจนกุล ได้เดินทางไปราชการที่กรุงเทพฯ และได้แวะไปพบกับศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีที่กรมศิลปากร ซึ่งนับเป็นโอกาสอันดีที่เจ้าของโครงการและผู้ว่าจ้างได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พูดคุยถึงความก้าวหน้าของงาน และปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการทำงาน ด้วยเหตุนี้ หลังจากกลับไปถึงเชียงใหม่ นายประเสริฐ กาญจนกุล จึงได้เป็นธุระในการสืบค้นหาที่อยู่ของนายอินตา ศิริงาม เป็นเวลานานนับเดือน แต่ก็ไม่พบ จึงได้จัดส่งภาพถ่ายด้านข้างและด้านหน้ารูปหล่อครุบาศรีวิชัยที่นายอินตาปั้นและประดิษฐานอยู่ในวัดพระธาตุดอยสุเทพ จำนวน 3 ภาพ มาให้ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เพื่อประกอบการปั้น รูปถ่ายดังกล่าว น่าจะช่วย ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ให้สามารถปั้นใบหน้ารูปครุบาศรีวิชัยต่อไปในระดับหนึ่ง การปั้นดินรูปครุบาศรีวิชัยน่าจะแล้วเสร็จประมาณกลางเดือนเมษายน (National Achieves of Thailand n.d.B.)

เนื้อหาในหนังสือราชการที่ออกจากรวมศิลปากรของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ถึง นายประเสริฐ กาญจนกุล ลงวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2500³ นับเป็นหลักฐานสำคัญที่ชี้ชัดว่า หลังจากแบบร่างรูปครุบาศรีวิชัย (ภาพที่ 7) ซึ่งขณะนี้ถูกเก็บรักษาไว้ที่หอระติกรมต้นแบบ ผ่านการอนุมัติแล้ว ได้มีการดำเนินงานปั้นดินรูปต้นแบบต่อจนแล้วเสร็จอย่างรวดเร็ว จากนั้น ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี จึงได้ถ่ายภาพรูปปั้นต้นแบบหลายด้านจากหลายมุมมองเพื่อส่งไปให้คณะกรรมการพิจารณาว่าพอใจหรือไม่ และต้องการจะให้แก้ไขอะไรอีกบ้าง ดังปรากฏข้อความในหนังสือฉบับนี้ว่า

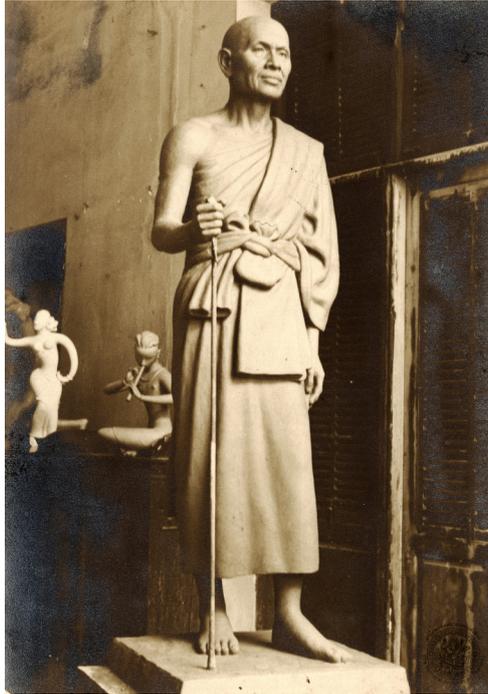
“ข้าพเจ้าได้ส่งรูปถ่ายรูปปั้นของพระครุบาศรีวิชัย ซึ่งได้ปั้นเสร็จเรียบร้อยแล้วมาให้ดูรวม 4 รูป เพื่อให้คณะกรรมการตรวจดูว่า จะต้องแก้ไขประการใดอีกหรือไม่ หากคณะกรรมการเห็นชอบแล้ว กรุณาแจ้งให้ทราบด้วย เพื่อจะได้จัดการหล่อทองแดงต่อไป” (National Achieves of Thailand n.d.B.)

³ นามสกุล “กาญจนกุล” ของนายประเสริฐ ในหนังสือฉบับนี้พิมพ์เป็น “กาญจนกุลย์” แต่ที่ถูกต้องเขียนแบบไม่มี “ย์” ส่วนชื่อของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ในหนังสือฉบับนี้พิมพ์เป็น “ศิลป์” แบบไม่มีการ์นต์

ภาพที่ 7 ศิลป์ พีระศรี แบบร่างรูปครูบาศรีวิชัย ราว พ.ศ. 2499 ปูนปลาสเตอร์
หอประติมากรรมต้นแบบ กรมศิลปากร กรุงเทพฯ
(source: Silpakorn University 1992, 66)

ต่อมา นายประเสริฐ กาญจนดุล ได้มีหนังสือตอบกลับไปยังกรมศิลปากรหรือศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ลงวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2500 ความว่า “รูปด้านหน้ายังไม่เหมือนดี ให้แก้ไขให้เหมือนรูปถ่ายมากที่สุด นอกนั้นใช้ได้แล้ว” (National Achieves of Thailand n.d.B.) หลังจากนั้นทางกรมศิลปากรคงต้องทำการการแก้ไขส่วนใบหน้าของรูปปั้นต้นแบบให้เหมือนกับภาพถ่ายครูบาศรีวิชัย ซึ่งใช้ดูเป็นแบบให้มากที่สุด ต่อมา เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2500 ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ส่งรูปถ่ายใบหน้ารูปปั้นต้นแบบครูบาศรีวิชัยไปให้คณะกรรมการพิจารณาอีกครั้ง (ภาพที่ 8) หลังจากนั้น เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม นายประเสริฐ กาญจนดุล ได้มีหนังสือตอบกลับมาว่า คณะกรรมการได้พิจารณาและมีมติเห็นชอบรูปปั้นต้นแบบครูบาศรีวิชัยแล้ว (National Achieves of Thailand n.d.B.)

ภาพที่ 8 ศิลป์ พีระศรี ภาพถ่ายต้นแบบอนุสาวรีย์พระศรีวิชัย ราว พ.ศ. 2500
(source: National Achieves of Thailand n.d.B.)

โดยทั่วไป หลังจากงานต้นแบบได้รับการอนุมัติจากผู้ว่าจ้างแล้ว กระบวนการหล่อรูปปั้นก็สามารถเริ่มได้ทันที สำหรับงานหล่อสำริดขนาดเท่ารูปครุฑบาตรศรีวิชัยน่าจะใช้เวลาอย่างน้อยที่สุดประมาณ 6 เดือน ก็สามารถส่งมอบงานได้ ด้วยเหตุนี้จึงสันนิษฐานว่า รูปหล่อสำริดครุฑบาตรศรีวิชัยน่าจะเสร็จสมบูรณ์ราวกลางปี พ.ศ. 2501 แต่กลับเกิดเหตุพลิกผันอันไม่คาดฝันทำให้การส่งมอบงานนี้ต้องรอไปอีกนานถึง 6 ปี นั่นคือ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2501 เป็นต้นมาจนถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2506 ทางจังหวัดเชียงใหม่ไม่ได้มีหนังสือติดต่อกับกรมศิลปากร เกี่ยวกับเรื่องอนุสาวรีย์ครุฑบาตรศรีวิชัยอีกเลย ถึงแม้ว่าอธิบดีกรมศิลปากร นายธนิต อยู่โพธิ์ จะส่งหนังสือ 4 ฉบับถึงผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ 13 มีนาคม 15 พฤษภาคม 4 กันยายน และ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2501 โดยฉบับแรกเป็นการขอให้ทางจังหวัดเชียงใหม่ส่งเนื้อทองแดง 500 กิโลกรัมเพื่อใช้ในการหล่อรูปครุฑบาตรศรีวิชัย และให้ส่งเงินค่าดำเนินการงวดที่ 2 จำนวน 14,000 บาท มาให้กรมศิลปากรโดยด่วน ส่วนหนังสืออีก 3 ฉบับเป็นจดหมายเตือนและทวงถามทางจังหวัดเชียงใหม่เกี่ยวกับเรื่องนี้ (National Achieves of Thailand n.d.B.) แต่น่าแปลกที่ทางจังหวัดเชียงใหม่กลับนิ่งเฉย ไม่ยอมตอบหนังสือกลับมายังกรมศิลปากรเลย ซึ่งนับเป็นการผิดวิสัยของหน่วยงานราชการใหญ่ระดับประเทศ

แต่แล้ว เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2506 พันตำรวจเอกนิรันดร ชัยนาม (Chiang Mai Province Office Site 2020) ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ขณะนั้น ได้ส่งหนังสือถึงอธิบดีกรมศิลปากร นายธนิต อยู่โพธิ์ เรื่อง “ขอรับอนุสาวรีย์พระศรีวิชัยของจังหวัดเชียงใหม่” โดยอ้างถึงค่าใช้จ่ายในการจัดสร้างลวงหน้าที่ได้ส่งมาให้แล้ว เมื่อปี พ.ศ. 2500 พร้อมทั้งแจ้งว่าได้ส่งค่าใช้จ่ายคงค้างอีก 14,000 บาทเป็นตราพท์ธนาคารกรุงศรีอยุธยา มาให้แล้วด้วย ส่วนทองแดงอีก 500 กิโลกรัมจะจัดส่งมาทางรถยนต์ขนส่งในภายหลัง นอกจากนี้ยังแจ้งอีกว่า

ได้มอบหมายให้หลวงศรีประกาศ⁴ (Metheebhokpong and Lertsomporn 2008, 24 - 26) เป็นผู้รับมอบอนุสาวรีย์ ข้อความในหนังสือฉบับนี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ระหว่างกรมศิลปากรและทางจังหวัดเชียงใหม่จะมีการติดต่อเจรจาพูดคุยกันมาแล้วก่อนหน้านี้นี้เกี่ยวกับเรื่องอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัยที่ทางจังหวัดเชียงใหม่ได้สั่งทำไว้เมื่อ 5 ปีก่อน แต่ได้ยุติการติดต่อไปกลางคัน เมื่อตกลงกันได้แล้วผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ถึงได้ทำหนังสือมาถึงอธิบดีกรมศิลปากรเพื่อขอรับรูปหล่อครูบาศรีวิชัยโดยขอให้ยังให้คงข้อตกลงเดิมที่ทำไว้เมื่อครั้งก่อน

หนังสือของผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ถึงอธิบดีกรมศิลปากร ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2506 จดหมายของหลวงศรีประกาศถึงอธิบดีกรมศิลปากร ลงวันที่ 12 และ 22 กุมภาพันธ์ และ 10 มีนาคม พ.ศ. 2506 รวมทั้งหนังสือของอธิบดีกรมศิลปากร ถึง ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2506 นับเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ขณะนั้นรูปหล่อครูบาศรีวิชัยเสร็จสมบูรณ์และพร้อมส่งมอบแล้ว ข้อสรุปนี้ได้มาจากการพิจารณาเหตุผลทางเทคนิคประกอบกับข้อเท็จจริงจากเอกสารราชการดังกล่าวข้างต้น นั่นคือ เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2506 ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้ส่งหนังสือแจ้งมายังอธิบดีกรมศิลปากรว่าต้องการ “ขอรับอนุสาวรีย์พระศรีวิชัยของจังหวัดเชียงใหม่” โดยได้มอบหมายให้หลวงศรีประกาศเป็นผู้ลงนามรับมอบอนุสาวรีย์ในวันเดียวกันนี้ หลวงศรีประกาศได้ส่งบันทึกข้อความแจ้งมายังอธิบดีกรมศิลปากรว่า ตนเองป่วย ยังไม่หายดี จึงได้มอบหมายให้ นายมูตรีราม นายห้างสะโตร⁵ (Thai news 2020) ซึ่งลงมาทำธุระที่กรุงเทพฯ พอดี เป็นผู้ลงนามรับมอบรูปหล่อครูบาศรีวิชัยแทนตน ต่อมา วันที่ 10 มีนาคม หลวงศรีประกาศได้ส่งจดหมายแจ้งมายังอธิบดีกรมศิลปากรอีกว่า ขออนุญาตให้ นายแพทย์อุทัย สนธินันท์⁶ (Thai news 2020) มาถ่ายรูปหล่อครูบาศรีวิชัยเพื่อนำไปใช้แกะสลักพิมพ์ประกาศแจ้งข่าวให้ชาวเชียงใหม่ทราบทั่วกันเกี่ยวกับการสร้างอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย **เนื้อหาในเอกสารหลายฉบับดังกล่าวข้างต้นเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันชัดเจนว่า รูปหล่อครูบาศรีวิชัยเสร็จสมบูรณ์พร้อมส่งมอบให้กับทางจังหวัดเชียงใหม่แล้ว** เพราะในหนังสือของผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่และจดหมายของหลวงศรีประกาศถึงอธิบดีกรมศิลปากรในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2506 ก็กล่าวถึงเรื่อง “การรับมอบอนุสาวรีย์” อีกทั้งการส่ง นายแพทย์อุทัย สนธินันท์ ไปถ่ายรูปหล่อครูบาศรีวิชัยเพื่อนำไปใช้สำหรับแกะสลักพิมพ์ประกาศข่าวก็ยิ่งเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า รูปหล่อสำเร็จแล้วอย่างแน่นอน และไม่มีทางเป็นไปได้ตามข้อสรุปของ ดร. เพ็ญสุภา สุขคตะ ที่ว่า

⁴ หลวงศรีประกาศ (ฉันท วิชยาภย์ พ.ศ. 2428 - 2512) ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ ช่วงปี พ.ศ. 2479 - 2483 และ พ.ศ. 2492 - 2496 ส่วนช่วงปี พ.ศ. 2483 - 2487 มีรายชื่อเป็นนายกเทศมนตรีสลับกับ ร.อ. หลวงสำเร็จณรงค์ และ พระศรีวรานุรักษ์ (ศรี บุญเฉลียว)

⁵ นายโมตรีราม กาน่า (พ.ศ. 2448 - 2521) ชาวอินเดีย ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น นายมนตรี โกศลาภิรมย์ เจ้าของกิจการ “เชียงใหม่ สโตร” ร้านขายผ้าใหญ่และมีชื่อเสียงในจังหวัดเชียงใหม่สมัยก่อน นายมนตรีนับเป็นคนหบดีผู้มีคุณูปการด้านการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อจังหวัดเชียงใหม่มากที่สุดผู้หนึ่ง เช่น การร่วมบริจาคทรัพย์และจัดหาทุนสร้างทางขึ้นโดยสุเทพ การก่อสร้างพุทธสถาน จังหวัดเชียงใหม่ และการสร้างสะพานจันทร์สมอนุสรณ์ข้ามแม่น้ำปิงระหว่างชุมชนวัดเกตุกับบ้านช้างม้อย เป็นต้น

⁶ นายแพทย์อุทัย สนธินันท์ เป็นชาวกรุงเทพฯ โดยกำเนิด หลังจบการศึกษาจากคณะแพทยศาสตร์ ได้รับราชการเป็นแพทย์ประจำที่สุโขศาลา จังหวัดเชียงใหม่ (ปัจจุบันคือโรงพยาบาลเทศบาลนครเชียงใหม่) ต่อมาได้รับตำแหน่งหัวหน้าหน่วยควบคุมมาลาเรียภาคเหนือ และสุดท้ายย้ายไปรับตำแหน่งผู้อำนวยการกองมาลาเรียที่กรุงเทพฯ นายแพทย์อุทัยรักการถ่ายภาพมากจนสามารถพัฒนาฝีมือกลายเป็นช่างภาพมืออาชีพ เขาเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้ร่วมทุนก่อตั้ง หนังสือพิมพ์คนเมือง หนังสือพิมพ์รายวันฉบับแรกของเชียงใหม่

“งานหล่ออนุสาวรีย์หยุดชะงักไปนานหลายปีกระทั่งมาถึงยุค พันตำรวจเอกนิรันดร ชัยนาม ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่... จึงมอบหมายให้หลวงศรีประกาศ... เป็นผู้ติดตามความคืบหน้าและประสานงานกับกรมศิลปากรอย่างเป็นทางการในช่วงต้นปี พ.ศ. 2506... คราวนี้ อธิบดีกรมศิลปากร ได้มอบหมายให้อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ... เป็นผู้รับผิดชอบหล่อปั้นรูปเหมือนส่วนที่เหลือของครุฑเจ้าศรีวิชัย... เดือนกุมภาพันธ์ 2506 ในระหว่างที่มีการหล่ออนุสาวรีย์ครุฑเจ้าศรีวิชัยสำหรับประดิษฐานที่เชิงดอยสุเทพนั้น นอกจากหลวงศรีประกาศแล้ว ยังมีผู้ที่อาสาเป็นธุระคอยเดินทางลงมาตรวจแบบอนุสาวรีย์ว่าเหมือนหรือไม่เหมือนกับตัวจริงของครุฑเจ้าศรีวิชัยอยู่เนื่อง ๆ ที่โรงหล่อกองทัพทศกิลป์ กรมศิลปากร...” (Lamphun People Association 2018, 351)

ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางเทคนิคและระยะเวลาในการหล่อสำริดเป็นอีกหนึ่งหลักฐานสำคัญที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานที่ว่า รูปหล่อครุฑศรีวิชัยน่าจะเสร็จสมบูรณ์แล้วประมาณกลางปี พ.ศ. 2501 เพราะงานหล่อสำริดขนาดเท่ารูปครุฑศรีวิชัยต้องใช้เวลาอย่างน้อยประมาณ 6 เดือน จึงจะสามารถหล่อเสร็จและส่งมอบงานได้ ดังนั้น หากเริ่มนับเวลาตั้งแต่วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2506 ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้ส่งหนังสือถึงอธิบดีกรมศิลปากรเพื่อขอรับรูปหล่อครุฑศรีวิชัย จนถึงวันที่ 19 เมษายน ซึ่งกรมศิลปากรได้จัดส่งรูปหล่อของครุฑศรีวิชัยไปเชียงใหม่กับองค์การ รสพ. (องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์) ในนามของหลวงศรีประกาศเป็นผู้รับ (National Achieves of Thailand n.d.B.) รวมระยะเวลาทั้งสิ้นเพียง 2 เดือน จึงไม่มีทางเป็นไปได้ที่ เขียน ยิ้มศิริ จะสามารถปั้นและหล่อรูปครุฑศรีวิชัยได้เสร็จทันเวลา

หลักฐานสำคัญอีกชุดหนึ่ง ซึ่งสนับสนุนข้อสันนิษฐานที่ว่า รูปหล่อครุฑศรีวิชัยน่าจะเสร็จสมบูรณ์แล้วเมื่อประมาณกลางปี พ.ศ. 2501 คือ บันทึกข้อความของหัวหน้าแผนกคลัง กรมศิลปากร ลงวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2501 ซึ่งแจ้งไปยังหัวหน้ากองหัตถศิลป์ว่า ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้รวบรวมใบสำคัญค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นของและค่าแรงรวม 44 ฉบับ เป็นเงิน 8,603 บาทมาให้ โดยจ่ายจากเงินทตรงจ่าย ซึ่งได้ยืมไปจากแผนกคลัง “เป็นค่าปั้นและหล่อรูปพระศรีวิชัย” นอกจากนั้นยังมีบันทึกข้อความของหัวหน้ากองหัตถศิลป์ ลงวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2501 ซึ่งแจ้งไปยังหัวหน้าแผนกคลังว่า ได้ส่งใบสำคัญหักใช้เงินยืม⁷ เป็นค่าใช้จ่ายของและค่าแรงในการปั้นหล่อรวม 53 ฉบับ เป็นเงิน 15,005.50 บาท มาให้พร้อมกันนี้แล้ว เมื่อนำเอกสารการเงิน 2 ฉบับดังกล่าวข้างต้นมาตรวจสอบและเปรียบเทียบกับ “บัญชีค่าใช้จ่ายในการปั้นหล่อรูปพระศรีวิชัย ของจังหวัดเชียงใหม่” ของกรมศิลปากร แล้วนำมาพิจารณาประกอบข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางเทคนิคและระยะเวลาในการหล่อสำริด ทำให้สามารถสรุปได้ว่า หลังจากนายประเสริฐ กาญจนดุล ส่งหนังสือลงวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2500 แจ้งมายังศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ว่าคณะกรรมการได้พิจารณาและมีมติเห็นชอบรูปปั้นต้นแบบครุฑศรีวิชัยแล้ว ทางกรมศิลปากรก็จะเริ่มกระบวนการหล่อปูนปลาสเตอร์จากต้นแบบที่เป็นดินพันที่ เพราะหากเข้าไปก็จะทำให้รูปปั้นดินแห้งและแตกเสียหายได้ จากนั้นจึงเตรียมการสำหรับการหล่อสำริดต่อไป รายการค่าใช้จ่ายระหว่างวันที่ 10 กุมภาพันธ์ – 29 มีนาคม พ.ศ. 2501 รายการที่ 1 - 9 ซึ่งเป็นค่าทราย 4 คิว ทองเหลืองสีแดง 300 กิโลกรัม ค่าแรงกรองขี้วัว ดัดเหล็ก เข้าดิน ขึ้นทนรูปหุ่น และเททอง รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 15,005.50 บาท โดยเฉพาะ

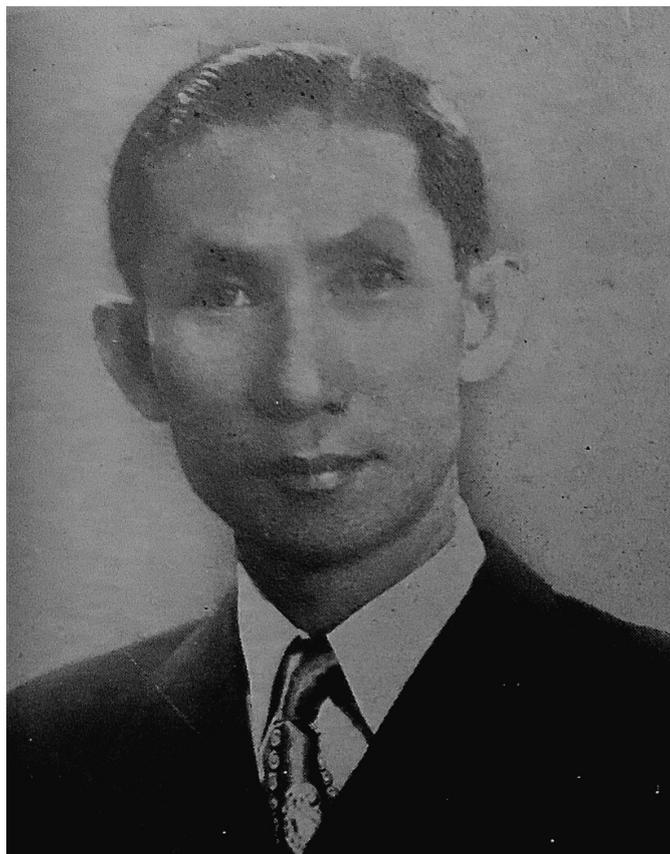
⁷ “เงินยืม” นี้ ที่จริงคือเงินนำฝากค่าดำเนินการปั้นหล่อรูปครุฑศรีวิชัยงวดแรก จำนวน 15,000 บาท ที่ทางจังหวัดเชียงใหม่ได้ส่งตราพดมาให้กรมศิลปากรเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500

ค่าทองเหลืองสีแดง 300 กิโลกรัมและค่าทอง ชี้ชัดว่าได้มีการหล่อสำริดรูปครุฑบาศรีวิชัยแล้ว ส่วนรายการ ค่าใช้จ่ายระหว่าง วันที่ 13 มีนาคม – 19 เมษายน พ.ศ. 2506 รายการที่ 10 - 17 ซึ่งเป็นค่าซื้อเหล็กสกัด ค่าแรงแต่งทองหล่อฐานและไม้เท้า และรมดำ (National Achieves of Thailand n.d.B.) น่าจะเป็นวิธีการปรับปรุง บัญชีเพื่อสรุปยอดรายรับรายจ่ายในการดำเนินงานเพื่อนำเงินคงเหลือจากค่าจ้างปั้นหล่อรูปครุฑบาศรีวิชัย งวดที่ 2 ส่งเป็นรายได้ของกองหัตถศิลป์ เนื่องจากทางจังหวัดเชียงใหม่ติดค้างเงินงวดที่ 2 จำนวน 14,000 บาท มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 และเพิ่งจะส่งเงินมาให้กรมศิลปากรเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2506 ประกอบกับการที่ กรมศิลปากรได้จัดส่งรูปหล่อครุฑบาศรีวิชัยไปให้ทางจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2506 ดังนั้น ช่วงระยะเวลา 36 วัน คือ ระหว่างวันที่ 13 มีนาคม – 19 เมษายน จึงไม่ใช่เวลาในการแต่งทอง รมดำ และหล่อฐาน และไม้เท้าของรูปหล่อครุฑบาศรีวิชัยอย่างแน่นอน เพราะโดยทั่วไป หลังจากมีการชุบพิมพ์เอารูปหล่อออกจาก แบบแล้ว ก็จะต้องเริ่มกระบวนการแต่งทองและรมดำต่อเนื่องไปจนกระทั่งงานเสร็จสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ จึงสามารถ สรุปได้ว่า งานแต่งทอง รมดำ หล่อฐานและไม้เท้าของรูปหล่อ เป็นงานที่ทำเสร็จแล้วตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2501 แต่เพิ่งมาแจ้งลงรายการในบัญชี ปี พ.ศ. 2506 ดังนั้น รูปหล่อสำริดครุฑบาศรีวิชัยจึงน่าจะสร้างเสร็จสมบูรณ์ แล้วตั้งแต่ราวกลางปี พ.ศ. 2501 สำหรับทองแดง 500 กิโลกรัม ที่ทางจังหวัดเชียงใหม่ติดค้างกรมศิลปากร ใวันนานถึง 5 ปี และหลวงศรีประกาศเพิ่งจะจัดส่งมาให้กรมศิลปากรโดยองค์การ รสพ. เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2506 นั้น (National Achieves of Thailand n.d.B.) ไม่ได้ถูกนำไปใช้ในการหล่อรูปครุฑบาศรีวิชัยอย่างแน่นอน เพราะระยะเวลาเพียงแค่นี้ (คือ ตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ที่มีการจัดส่งทองแดงมาให้กรมศิลปากร จนถึงวันที่ 19 เมษายน ซึ่งกรมศิลปากรได้จัดส่งรูปหล่อครุฑบาศรีวิชัยไปเชียงใหม่) ไม่เพียงพอกับการหล่อรูป ครุฑบาศรีวิชัยให้เสร็จได้ เนื่องจากกระบวนการหล่อต้องใช้เวลาน้อย 6 เดือน ดังนั้น ทองแดงนี้จึงเป็นการส่ง มาใช้หนี้ตามข้อตกลงที่ทำกันไว้เมื่อ 5 ปีก่อนระหว่างทางจังหวัดเชียงใหม่กับกรมศิลปากร

ข้อสรุปดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่การสันนิษฐานต่อไปอีกว่า การที่กรมศิลปากรตัดสินใจหล่อสำริดรูปครุฑบาศรีวิชัย จนเสร็จในปี พ.ศ. 2501 ก็เพราะมีเงินงวดแรกสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการซื้อวัสดุอุปกรณ์และค่าจ้างช่างหล่อรูป อย่างไม่ก็ตาม เงินจำนวน 15,000 บาทก็ไม่เพียงพอสำหรับงานแต่งรูปหล่อ แต่เนื่องจากกรมศิลปากรเป็นหน่วย งานราชการ อีกทั้ง ไม่มีใครคาดคิดว่าทางจังหวัดเชียงใหม่จะทำผิดสัญญาว่าจ้าง ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี จึงน่าจะขอยืมเงินรายได้ของกองหัตถศิลป์จากแผนกคลังมาเป็นเงินทรองจ่ายสำหรับค่าจ้างช่างก็เป็นได้ เมื่อคำนวณค่าใช้จ่ายระหว่างวันที่ 13 มีนาคม – 19 เมษายน พ.ศ. 2506 รายการที่ 10 - 17 จาก “บัญชีค่าใช้จ่าย ในการปั้นหล่อรูปพระศรีวิชัย ของจังหวัดเชียงใหม่” ของกรมศิลปากรจะพบว่าทางกองหัตถศิลป์ยังต้องใช้เงินอีก ประมาณ 7,315 บาท เพื่อดำเนินการสร้างรูปครุฑบาศรีวิชัยให้เสร็จสมบูรณ์

ข้อสันนิษฐานดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่คำถามที่เป็นประเด็นน่าสงสัยต่อไปอีกว่า เหตุใดทางจังหวัดเชียงใหม่ จึงได้ทำผิดสัญญาว่าจ้างโดยการนิ่งเฉยไม่ยอมตอบหนังสือทวงถามของกรมศิลปากร ซึ่งขอให้ส่งเงิน งวดที่ 2 จำนวน 14,000 บาท และทองแดง 500 กิโลกรัม มาให้กรมศิลปากรเพื่อดำเนินงานต่อ ถึงแม้ว่า นายประเสริฐ กาญจนกุล ซึ่งเป็นผู้มาติดต่อกับทางจังหวัดเชียงใหม่ให้กรมศิลปากรออกแบบปั้นหล่ออนุสาวรีย์ครุฑบาศรีวิชัย จะพัน วาระผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ไปแล้ว เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2501 ก็ตาม แต่โครงการสร้างอนุสาวรีย์

ครูบาศรีวิชัยก็เป็นโครงการของจังหวัดเชียงใหม่ โดยทั่วไปทางจังหวัดเชียงใหม่โดยผู้ว่าราชการจังหวัดคนใหม่ ก็ควรจะดำเนินโครงการนี้ต่อไปให้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ ไม่ใช่ทำningเฉย ไม่ยอมส่งหนังสือชี้แจงเหตุผล อีกทั้งไม่ยอมตอบ หนังสือเดือนและทวงถามของกรมศิลปากร ที่สำคัญยังปล่อยให้เรื่องทิ้งค้างคาไว้นานถึง 5 ปี ประเด็นน่าสงสัย อีกประการหนึ่งคือหลวงศรีประกาศ ซึ่งเป็นคนเคยรู้จัก นับถือศรัทธา และใกล้ชิดกับครูบาศรีวิชัยมานาน ตั้งแต่เมื่อครั้งร่วมมือกันสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ อีกทั้งยังเคยดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ถึง 6 สมัย (ระหว่าง พ.ศ. 2479 - 2496 ยกเว้น พ.ศ. 2486) ควรจะเป็นผู้ริเริ่มและผลักดันโครงการจัดสร้างอนุสาวรีย์ ครูบาศรีวิชัยในช่วงเวลาที่ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ แต่กลับกลายเป็นว่าโครงการนี้เกิดขึ้น โดยการผลักดันของ **นายประเสริฐ กาญจนดุล** (ภาพที่ 9) ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถึงแม้จะไม่ใช่ ชาวเชียงใหม่โดยกำเนิด แต่ก็ยังเป็นนักปกครองที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ดังจะเห็นได้จากผลงานในปี พ.ศ. 2483 เมื่อครั้งรับราชการเป็นนายอำเภอหาดใหญ่ได้ร่วมมือกับนายนวน บุญสนอง ศึกษาธิการอำเภอหาดใหญ่ จัดตั้ง โรงเรียนประชาบาล ตำบลคองหงส์ 3 (ปัจจุบันคือ โรงเรียนเทศบาล 1 เอ็งเสียงสามัคคี) ต่อมา ในปี พ.ศ. 2491 เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา ระหว่าง พ.ศ. 2490 - 2494) ได้ยกฐานะสุขศาลาเทศบาล เมืองยะลาให้เป็นโรงพยาบาลประจำจังหวัดยะลาและเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ก็ได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน และคนท้องถิ่นในกิจการทั้งใหญ่น้อย เช่น การก่อตั้งพุทธสถานเชียงใหม่ (พ.ศ. 2501) และการสนับสนุนมิสเตอร์ฮาโรลด์ เมสัน ยัง (Harold Mason Young) สร้างสวนสัตว์เชียงใหม่ (พ.ศ. 2498) เป็นต้น ส่วนหลวงศรีประกาศดูเหมือนจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องและ **ผลักดันโครงการจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัยมาตั้งแต่ต้น** โดยพิจารณาจากเอกสารที่ติดต่อเรื่อง อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัยระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับกรมศิลปากรช่วงปี พ.ศ. 2499 - 2500 ไม่ปรากฏชื่อของ หลวงศรีประกาศเลย จนกระทั่งมาในปี พ.ศ. 2506 จึงปรากฏชื่อของหลวงศรีประกาศในเอกสารที่ติดต่อประสานงานกับกรมศิลปากรเรื่องอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย

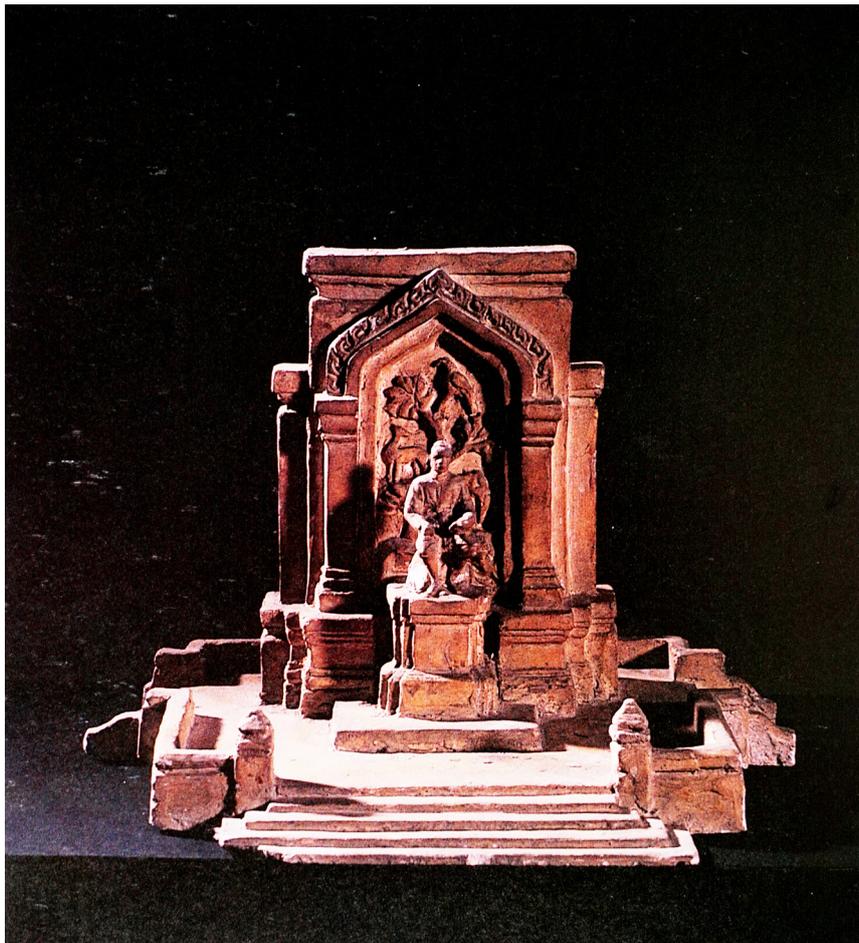

ภาพที่ 9 นายประเสริฐ กาญจนตุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่คนที่ 13
(ระหว่าง 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2495 – 12 มิถุนายน 2501)
(source: Konlannanews 2020, online)

ภาพที่ 10 ภาพถ่ายสถานที่ที่จะจัดการสร้างอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ณ บริเวณสามแยกทางขึ้นดอยสุเทพที่ห้วยแก้ว ปี พ.ศ. 2506
(source: National Achieves of Thailand n.d.B.)

ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน พ.ศ. 2506 พันตำรวจเอกนิรันดร ชัยนาม ได้ส่งหนังสือและโทรเลขหลายฉบับถึงนายธนิต อยู่โพธิ์ โดยวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้ติดต่อขอให้กรมศิลปากรออกแบบฐานอนุสาวรีย์ให้สวยงามและเหมาะสมกับรูปหล่อครูบาศรีวิชัย ต่อมา เมื่อวันที่ 4 มีนาคม ทางจังหวัดเชียงใหม่ได้ส่งภาพถ่ายและแผนผังแสดงบริเวณที่จะจัดสร้างอนุสาวรีย์ ณ บริเวณสามแยกทางขึ้นดอยสุเทพที่ห้วยแก้ว (ภาพที่ 10) มาให้กรมศิลปากรเพื่อใช้ประกอบการออกแบบแทนฐาน วันที่ 12 เมษายน ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้ส่งหนังสือแจ้งมายังอธิบดีกรมศิลปากรว่า ตั้งใจจะยกครูบาศรีวิชัยขึ้นประดิษฐานบนแทนฐานอนุสาวรีย์ในวันที่ 11 มิถุนายน ซึ่งตรงกับวันเกิดของครูบาศรีวิชัย วันที่ 9 เมษายน กรมศิลปากรทำแบบพิมพ์เขียวเสร็จและส่งไปให้ทางจังหวัดเชียงใหม่พิจารณา จากนั้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้แจ้งให้อธิบดีกรมศิลปากรทราบว่า เห็นชอบแบบแทนฐานอนุสาวรีย์ตามที่กรมศิลปากรเสนอไป สำหรับแทนฐานอนุสาวรีย์ที่กรมศิลปากรออกแบบนี้ สันนิษฐานว่า น่าจะออกแบบตามแบบร่างของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีที่เคยส่งไปให้ นายประเสริฐ กาญจนดุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ขณะนั้นพิจารณา เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2500 (National Achieves of Thailand n.d.B.) เพราะมีลักษณะคล้ายกับแบบร่างแทนฐานอนุสาวรีย์สุนทรภู่ (ภาพที่ 11)

ภาพที่ 11 ศิลป์ พีระศรี แบบร่างอนุสาวรีย์สุนทรภู่ (ไม่ได้สร้าง) ราว พ.ศ. 2502 ปูนปลาสเตอร์ หอประวัติมากรมต้นแบบ กรมศิลปากร กรุงเทพฯ
(source: Silpakorn University 1992, 72)

เมื่อพิจารณาแบบร่างรูปครุบาศรีวิชัย (ภาพที่ 7) ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในหอประติมากรรมต้นแบบ จะพบว่างานออกแบบและงานจริงไม่ค่อยแตกต่างกันเท่าใดนัก แบบร่างนี้จึงน่าจะเป็นแบบสุดท้ายที่คณะกรรมการยอมรับ ก่อนที่กรมศิลปากรจะดำเนินการปั้นหล่อในขั้นตอนต่อไป ที่น่าสนใจคือการศึกษา ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ออกแบบรูปครุบาศรีวิชัยในทำยีน ไม่ได้อยู่ในทำนองขัดสมาธิตามแบบแผนของการสร้างรูปพระอริยสงฆ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ ซึ่งมักจะนำไปประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดที่ท่านเคยเป็นเจ้าอาวาสอยู่ เช่น พระรูปสมเด็จพระสังฆราช พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราศรีวิวัฒน์ ขนาดเท่าพระองค์จริง โดย นายสาย ปฎิมาประกร ซึ่งได้จัดให้มีการปั้นหล่อพระรูป 2 องค์ โดยองค์หนึ่งนำไปประดิษฐานไว้ในซุ้มคูหาพระเจดีย์ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ส่วนอีกองค์หนึ่งนำไปประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ วัดมะขามใต้ (วัดชินวรารามวรวิหาร) จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นวัดที่สมเด็จพระสังฆราชพระองค์นี้ได้ทรงปฏิสังขรณ์ หรือ พระรูปหล่อสำริดกะไหล่ทองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส (ภาพที่ 5) ประดิษฐานในพระอุโบสถ วัดเทพศิรินทราวาส โดย เขียนยี่มศิริ หรือ รูปหล่อสำริดกะไหล่ทองของพระครูมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อด) ประดิษฐานในพระอุโบสถวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เป็นต้น การเปรียบเทียบนี้เผยให้เห็นจุดมุ่งหมายในการสร้างรูปเหมือนครุบาศรีวิชัย ที่ต่างไปจากการสร้างรูปพระอริยสงฆ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ตามแบบฉบับดั้งเดิมที่นิยมกัน โดยทั่วไป คือ สร้างขึ้นเพื่อตั้งเป็นรูปเคารพในโบสถ์วิหาร แต่รูปเหมือนครุบาศรีวิชัยหล่อสำริดรมดำ ขนาดเท่าคนจริงนี้ ถูกออกแบบเพื่อตั้งไว้ในที่โล่งแจ้ง ในรูปแบบอนุสาวรีย์ เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติและรำลึกถึงคุณความดีของครุบาศรีวิชัยที่ได้สร้างคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อสังคมลานนาไทย

ภาพที่ 14 ครุบาศรีวิชัย ถ่าย ณ พระธาตุจอมทอง
ครั้งบูรณะวัดพระเจ้าตนหลวง (วัดศรีโคมคำ) จังหวัดพะเยา พ.ศ. 2466 อายุ 45 ปี
(source: Pantip 2020, online)

รูปหล่อครุบาศรีวิชัยสร้างในรูปแบบเหมือนจริงตามธรรมชาติ ซึ่งประติมากรต้องปั้นโดยอาศัยภาพถ่ายของครุบาศรีวิชัย ที่มีผู้ถ่ายไว้มากมายทั้งแบบเต็มตัว ครึ่งตัว หรือเฉพาะใบหน้า นอกจากนั้นอาจต้องใช้แบบที่เป็นคนจริง ซึ่งมีรูปร่างและขนาดสูงต่ำละม้ายคล้ายคลึงกับตัวครุบาศรีวิชัยเพื่อประกอบการปั้น รูปครุบาศรีวิชัยครองผ้าตามธรรมเนียมของวัดดอยแต ที่ท่านเคยไปเรียนวิปัสสนากรรมฐาน คือ กุมผ้าแบบรัดอก แขนงลูกประคำ และมือขวาถือไม้เท้า (ภาพที่ 4) ซึ่งเป็นกิ่งไม้ตามธรรมชาติ แขนซ้ายทิ้งแนบกับลำตัว อยู่ในท่ากำลังย่างก้าวไปข้างหน้าไม่สวมรองเท้าแบบพระสงฆ์ที่เคร่งพระธรรมวินัย ใบหน้าเงยขึ้นเล็กน้อย ดวงตาที่มองตรงไปข้างหน้า ฉายแววมุ่งมั่นเคร่งขรึม และเอาจริงเอาจัง การนำเสนอรูปครุบาศรีวิชัยในลักษณะนี้สะท้อนบุคลิกภาพที่สมถะเคร่งพระธรรมวินัย และรักสันโดษของพระนักพัฒนา รวมทั้งจิตวิญญาณของพระธรรมจาริก ผู้ออกธุดงค์เดินทางไปตามถิ่นทุรกันดารเพื่อเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแก่ชาวบ้าน ชาวป่า ชาวเขา และชาวานาที่น่าสนใจคือ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี จงใจละเว้นการแสดงเครื่องอัฐบริขารเต็มรูปแบบตามธรรมเนียมของวัดดอยแต อันได้แก่ พัดใบตาลและบาตรพร้อมสายโยงสำหรับใช้สะพาย (ภาพที่ 14) เพื่อจะได้ไม่ดูรุงรังและแย่งความสนใจไปจากรูปประติมากรรม ที่สำคัญองค์ประกอบที่มากเกินไปจะส่งผลให้รูปครุบาศรีวิชัยขาดความสง่างามไปด้วย ประติมากรรมรูปครุบาศรีวิชัยออกแบบไว้สำหรับตั้งในที่โล่งแจ้งบนแท่นฐานที่ไม่สูงมากนักถึงแม้จะมีซุ้มอยู่ด้านหลัง แต่ก็ไม่ได้ตั้งอยู่ในซุ้ม (ภาพที่ 12 และ 13) แต่เดิมผนังด้านในซุ้ม แท่นรองรับองค์พระ แท่นฐานเท้าสิงห์ พลสิงห์ และลูกตั้งบันได ซึ่งทำด้วยหินล้างสีเทา นอกจากจะช่วยสร้างมิติที่ซ้อนทับและลดหลั่นกันของรูปทรงอย่างสวยงามแล้ว สีเทาของหินล้างยังช่วยขับลวดลายปูนปั้นแบบไทยประยุกต์สีนวลให้กระจ่างงดงามราวกับประกายแสงสุกสกาวล้อมรอบรูปครุบาศรีวิชัยให้ดูโดดเด่นอยู่เบื้องหน้าสารุชนที่เดินขึ้นบันไดด้านหน้าเข้ามายังลานประทักษิณ เพื่อทูลถวายลงกัมกราบคารวะ “ตนบุญแห่งลานนาไทย” ของพวกเขา แต่น่าเสียดาย การขาดความรู้เรื่องศิลปะ และสุนทรียศาสตร์ของผู้คน ทำให้ปัจจุบันรูปอนุสาวรีย์ครุบาศรีวิชัยถูกปิดทองเลอะเทอะจนดูผิดรูป มีการทาสีแดงผนังด้านในซุ้ม ส่วนกรอบและลวดลายซุ้มทาดด้วยสีทองไม่เพียงเท่านั้นยังมีการปกกลอดอันใหญ่ไว้ด้านหลังรูปประติมากรรมอีก องค์ประกอบที่รุงรังและสีสันทันดูฉาดเหมือนฉากลีเก็น (ภาพที่ 15) ทำให้อนุสาวรีย์ครุบาศรีวิชัยหมดสิ้นความสง่างามและด้อยคุณค่าทางศิลปะลงอย่างน่าใจหาย⁸ (Klamsom 1989)

⁸ การที่คนไทยคุ้นชินกับรูปหล่อหรือรูปปั้นพระพุทธรูป พระมหาเถระ หรือเทวรูป จึงทำให้คนไทยมองอนุสาวรีย์ที่เป็นรูปเหมือนหรือรูปเหมือนจำลองเป็นรูปเคารพด้วย ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าประหลาดใจ ที่อนุสาวรีย์ไทยหลายแห่งได้กลายเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของผู้คนในท้องถิ่นที่ตั้งอนุสาวรีย์และทั่วทั้งประเทศเช่นเดียวกับอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี หรือแม้กระทั่งพระบรมรูปทรงม้าและอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช แนวคิดในการสร้างอนุสาวรีย์มาจากวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งยอมรับกันว่า อนุสาวรีย์คือผลงานศิลปะด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะให้ศิลปินทำใจยอมรับได้ เมื่อเห็นผลงานที่ตนเองออกแบบ แต่งผิว รมดำ เสริ่งสีสนิมบูรณะดีแล้ว ต้องมาถูกทองคำเปลวปิดพื้นผิวและรูปทรงจนดูวมืดรูป ดังตอนหนึ่งจากบทสัมภาษณ์ พิมาน มูลประมุข ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) เมื่ออาจารย์ประยูร อุลุชาฎะ (น. ณ ปากน้ำ) ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ได้กล่าวถึงรูปหล่อพระมงคลเทพมุนี หรือ หลวงพ่อสด วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ซึ่งพิมานเป็นผู้ออกแบบปั้นว่า ถ่ายรูปไม่ได้ เพราะคนปิดทองเปรอะจนรูปทรงดูวมืดไปหมด พิมานจึงกล่าวว่า เราเท่านั้นที่เสียใจ ว่าทำไมเขาทำอย่างนี้ แต่เราก็ไม่รู้ว่า จะไปแก้ไขอย่างไร ความเชื่อถือกับการรักษาศิลปะ เราเท่านั้นที่รู้ว่าควรเก็บรักษาอย่างไร แต่ท่านที่ไปปิดทองท่านไม่รู้ ท่านทำด้วยความศรัทธา ความเคารพ มันไปคนละแบบ

อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ณ เชียงดอยสุเทพนี้นับเป็นผลงานประติมากรรมรูปเหมือนขึ้นชั้นเอก อีกชั้นหนึ่งของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่เผยให้เห็นฝีมือทางเชิงช่างอันเยี่ยมยอดในการปั้นรูปครูบาศรีวิชัยได้อย่างเหมือนจริงตามธรรมชาติ ไม่เพียงเท่านั้นประติมากรยังสามารถถ่ายทอดบุคลิกภาพอันเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว มุ่งมั่น และเอาจริงเอาจังของ “นักบุญแห่งลานนาไทย” ออกมาได้อย่างมีชีวิตชีวาและเต็มไปด้วยพลังแห่งชีวิตอีกด้วย ผลงานชิ้นนี้ ศาสตราจารย์ศิลป์เป็นผู้ออกแบบและนำจะปั้นเฉพาะส่วนศีรษะ ส่วนอาจารย์เขียน ยิ้มศิริ ได้รับมอบหมายให้ปั้นองค์พระ⁹ (National Achieves of Thailand n.d.B.)

ภาพที่ 15 อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ณ เชียงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่
(source: Edtguide 2020, online)

⁹ โดยทั่วไป เมื่อกรมศิลปากรรับงานอนุสาวรีย์มาทำ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี จะเป็นผู้ออกแบบและปั้นส่วนใบหน้าของรูปปั้น ส่วนอื่นนอกเหนือจากนั้น ท่านมักจะมอบหมายให้ลูกศิษย์คนใดคนหนึ่งเป็นผู้ปั้น ในกรณีนี้จากหลักฐานเอกสารที่พบ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้เขียนไว้ในบันทึกข้อความอย่างชัดเจนว่า ให้อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ เป็นผู้ปั้น

การศึกษาค้นคว้าประวัติการสร้างอนุสาวรีย์ครุบาศรีวิชัย ที่ยึดเยื้อยาวนานถึง 7 ปี อย่างละเอียด ทำให้สามารถสรุปได้ว่า รูปหล่อครุบาศรีวิชัย ที่มีความสูงประมาณ 180 เซนติเมตร หรือขนาดเท่าคนจริง หล่อด้วยสำริดรมดำ ออกแบบและปั้นส่วนศีรษะโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ส่วนองค์พระป็นโดยอาจารย์เขียน ยิ้มศิริสร้างขึ้นระหว่าง ปี พ.ศ. 2499 - 2501 โครงการสร้างอนุสาวรีย์ครุบาศรีวิชัยริเริ่มขึ้นโดยจังหวัดเชียงใหม่ ในสมัยของผู้ว่าราชการจังหวัด นายประเสริฐ กาญจนกุล และเสร็จสิ้นในสมัยของ พันตำรวจเอกนิรันดร ชัยนาม สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นเงิน 59,000 บาท (ค่าหล่อรูปครุบาศรีวิชัย 29,000 บาท ค่าก่อสร้างแท่นฐาน 30,000 บาท)¹⁰ (Sukkhata 2020) การศึกษาค้นคว้าข้อมูลประวัติการสร้างอนุสาวรีย์ครุบาศรีวิชัยอย่างละเอียดยังทำให้ได้พบหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สำคัญ ซึ่งสามารถนำมาหักล้างเรื่องราวเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์แห่งสัจจะวาจาของครุบาศรีวิชัย ซึ่งมีผู้ผูกเรื่องเล่าอ้างต่อ ๆ กันมาอย่างผิด ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันว่า วันที่มีการอัญเชิญรูปหล่อสำริดครุบาศรีวิชัยไปประดิษฐานบนแท่นฐาน ณ เชียงตอยสุเทพ คือ วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2507 ซึ่งตรงกับวันที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบรัฐพิธีเปิดเขื่อนยันฮี (ต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานนามใหม่ว่า เขื่อนภูมิพล) ที่อำเภอสามเงา จังหวัดตาก เพื่อลากโยงเรื่องราวต่อไปว่า วันนั้น “กระแสน้ำปึงได้ไหลบ่าหวนย้อนกลับคืนขึ้นเหนือจนวนองท่วมทันเต็มเขื่อนภูมิพลถึงเขตอำเภอฮอด....” จึงเป็นการล้างอาถรรพ์สัจจะวาจาของ “ตนบุญแห่งลานนาไทย”

¹⁰ เพ็ญสุภา สุขคตะ ได้อ้างถึงบันทึกความทรงจำของหลวงศรีประกาศ นายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ 6 สมัยและผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่อีกหลายสมัย ซึ่งกล่าวถึงการก่อสร้างอนุสาวรีย์ครุบาศรีวิชัย ณ เชียงตอยสุเทพไว้ในหนังสือที่ระลึกงานเปิดอาคาร “พุทธสถานเชียงใหม่” ประมาณว่า หลังจากหลวงศรีประกาศได้เชิญชวนชาวเชียงใหม่บริจาคเงินสำหรับสร้างอนุสาวรีย์ครุบาศรีวิชัยเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่าต่อผู้สร้างทางขึ้นพระธาตุดอยสุเทพแล้ว จึงได้เดินทางลงมายังกรุงเทพฯ เพื่อติดต่อขอให้กรมศิลปากรออกแบบสร้างอนุสาวรีย์ แต่หลวงศรีประกาศกลับต้องพบกับความประหลาดใจ เมื่อเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรบอกว่า มีผู้มาสั่งทำรูปเหมือนครุบาศรีวิชัยไว้นานหลายปีแล้วในราคา 50,000 บาท งานเสร็จแล้ว เงินก็ชำระแล้ว แต่ยังไม่มียุติมาติดต่อบริษัทงาน แม้หลวงศรีประกาศจะเจรจาต่อรองขอซื้อรูปเหมือนครุบาศรีวิชัยรูปนี้กลับไป แต่กรมศิลปากรไม่ยินยอม และยืนยันว่าต้องรอให้ผู้สั่งทำมารับเองเท่านั้น หลวงศรีประกาศจึงกลับไปด้วยความผิดหวัง หลังจากนั้นอีกประมาณ 1 - 2 ปี คือ ในปี พ.ศ. 2507 หลวงศรีประกาศจึงสามารถเจรจาขอซื้อรูปหล่อครุบาศรีวิชัยจากกรมศิลปากรได้สำเร็จ ในราคา 50,000 บาท

และทำให้สามารถเคลื่อนรูปหล่อครุบาศรีวิชัยไปประดิษฐานบนแผ่นดินเชียงใหม่ได้สำเร็จ¹¹ (Dharma gateway 2018B) แต่ในข้อเท็จจริงตาม เอกสารหลักฐานนั้น รูปหล่อของครุบาศรีวิชัยได้ถูกอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนแท่นฐาน ณ เชียงตุงสุเทพ เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2506 พร้อมกับมีงานฉลองสมโภชอนุสาวรีย์ 3 วัน 3 คืน ระหว่างวันที่ 8 - 11 มิถุนายน พ.ศ. 2506 และยังถือว่าเป็นการเฉลิมฉลองวันบรรจบครบรอบ 85 ปีชาตกาลครุบาศรีวิชัย ซึ่งตรงกับวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2506 อีกด้วย การนำข้อเท็จจริงนี้มาเปิดเผยแก่สาธารณชน จึงถือเป็นการปิดฉากตำนานที่เล่าขานถึงปาฏิหาริย์แห่งสัจจะวาจาอันเป็นอมตะของครุบาศรีวิชัย ที่กล่าวไว้ว่า “ตราบไตที่แม่น้ำปิงไม่ไหลย้อนขึ้นเหนือ จะไม่ขอเหยียบย่างเข้าแผ่นดินเมืองเชียงใหม่อีก”

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สาธุชนทั้งหลาย ผู้เคารพ และเลื่อมใสศรัทธาในครุบาศรีวิชัยพึงจะตระหนักไว้ก็คือ ความยิ่งใหญ่ของครุบาศรีวิชัยหาได้อยู่ที่เรื่องราวปาฏิหาริย์แห่งสัจจะวาจาของท่านไม่ แต่อยู่ที่ความเป็นตัวตนของท่านนั่นคือ ความเป็นพระอริยสงฆ์ ผู้ประพฤติปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย สมณะ ถือสันโดษ และมีศิลาจารวัตรอันงดงามน่านับถือ รวมทั้งความเป็นพระนักพัฒนาผู้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์นานัปการ อันได้แก่ การบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานที่สุดโทรมปรักหักพังให้กลับมามั่นคงแข็งแรงและงดงามอีกครั้ง อีกทั้ง การสร้างถนนและสะพานเพื่อประโยชน์ด้านการคมนาคมของสาธารณชน ทั้งหมดนี้คือความยิ่งใหญ่ที่แท้จริงของครุบาศรีวิชัย พระอริยสงฆ์ ผู้ได้รับสมญานามว่า “ตนบุญแห่งลานนาไทย”

¹¹ เพ็ญสุภา สุขคตะ ได้กล่าวไว้ในบทความของเธอว่า หลวงศรีประกาศได้เล่าถึงเรื่องอัศจรรย์ในวันที่รูปหล่อครุบาศรีวิชัยมาถึงสถานีรถไฟเชียงใหม่ แต่ไม่สามารถนำลงจากรถไฟได้ จนถึงกับต้องจุดธูปอัญเชิญ และขอขมาต่อดวงวิญญาณของครุบาศรีวิชัย กระทั่งในที่สุดก็สามารถเคลื่อนย้ายรูปประติมากรรมไปติดตั้งตรงบริเวณลานหน้าวัดศรีโสดา เชียงตุงสุเทพ เพื่อทำพิธีเปิดได้สำเร็จ หลวงศรีประกาศกล่าวว่าวันนั้นเป็นวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2507 ซึ่งเป็นวันเดียวกับที่มีการทำพิธีเปิดเขื่อนภูมิพล และเป็นวันที่ “กระแสน้ำปิงได้ไหลบ่าหวนย้อนกลับคืนขึ้นเหนือจนองท่วมทันเต็มเขื่อนภูมิพลถึงเขตอำเภอฮอด...” ซึ่งตรงกับสัจจะวาจาที่ครุบาศรีวิชัยได้ลั่นไว้ว่า “ตราบไตที่แม่น้ำปิงไม่ไหลย้อนขึ้นเหนือ จะไม่ขอเหยียบย่างเข้าแผ่นดินเมืองเชียงใหม่อีก” นั่นคือ ถึงแม้จะเป็นเพียงรูปประติมากรรมที่ไร้วิญญาณ แต่ครุบาศรีวิชัยก็ยังคงรักษาสัจจะวาจาที่ให้ไว้จนกระทั่งแม่น้ำปิงไหลเอ่อขึ้นท่วมทันถึงอำเภอฮอด ท่านจึงยอมกลับไปเหยียบแผ่นดินเชียงใหม่อีกครั้ง

References

- Art & culture magazine. “Kao Phrutsačhikāyon Phō.Sō. 2477 Khrū Bā Wichai Khrū Bāt Rī Wichai Nang Nak Nai Kānsāng Thanon Khun Dōi Su Thēp. [November 9, 1934, Kruba Sriwichai “sit hard” in building a road up “Doi Suthep”].” Line today. Accessed July 24, 2020. <https://today.line.me/th/article/9+พฤศจิกายน+2477+ครูบาศรีวิชัย+“นั่งหนัก”+ในการสร้างถนนขึ้น+“ดอยสุเทพ”-Y2KB1j>.
- Chiang Mai Province Office Site. “Rāi Nām Phū Damrong Tamnāng Phū Wā Rātchakān Čhangwat Chīang Mai. [Name list of governors of Chiang Mai].” Chiang Mai Province Office Site. Accessed April 30, 2020. http://www.chiangmai.go.th/newweb/data/governor_list.php.
- Dharma gateway. “Prawat Khrū Bā Sī Wi Chai. [History of Kruba Srivichai].” Dharma gateway. Accessed July 26, 2018A. http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/kb-srivichai/kb-srivichai-hist-01.htm.
- _____. “Prawat Khrū Bā Sī Wichai Dōi Phrakhrūbunyāphinan (Bun Chū čhanthasiri). [History of Kruba Srivichai by Phra Kru Boonyaphinan (Boonchu Chantasiri)].” Dharma gateway. Accessed July 26, 2018B. http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/kb-srivichai/kb-srivichai-hist-07-01.htm.
- Dhammajak. “22417 Pramūan Phāp Khrū Bāt Rī Wichai Nakbun ‘amata Hāng Thai. [Collected pictures of “Krubā Srivijaya”, the immortal saint of Lanna Thai].” Dhammajak. Accessed July 24, 2020. <http://www.dhammajak.net/forums/viewtopic.php?f=38&t=22417>.
- Edtguide. “Anusāwarī Khrū Bā Čhao Sīwichai. [Khru Ba Siwichai Monument].” Edtguide. Accessed July 24, 2020. <https://www2.edtguide.com/index.php/www/travel/449607/Krubā-Srivichai-Monument>.
- Gangbeauty. “Pōt Kham Thamnāl Khrū Bāt Rī Wichai Mūra Rōi Pī Thī Lāo Tōn Nī Pen Čhing Thuk YāNg!. [Open the prophecy “Krubā Sriwichai” a hundred years ago Now that’s true everything!].” Gangbeauty. Accessed July 24, 2020. <https://www.gangbeauty.com/topic/103697>.

- Kanokpongchai, S. “Yīsip Kham Thām Kap ‘Āchān Phaithūn Mūrang Sombūn Pratimākṓn Chan Yīam Pī Phṓ.Sṓ. 2496.” [Twenty Questions with Master Paitoon Muang Somboon, the excellent sculptor, 1953]. In *Pāet Kru Sinlapin (Uncover the Artist Cache)*, edited by Lūra Samai, K. Bangkok: Muang Boran Press, 1989: 96 – 112.
- Khambunreang, J. “Khabūan Hæ Sop Khrū Bā Čhao Sīwichai. [Kruba Chao Srivichai funeral procession].” Chiang Mai news. Accessed July 24, 2020. <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/774985>.
- Klamsom, P. “Phimān Mūn Pramuk prayūn ‘Uluchada Sṓng Sinlapin ‘Āchān Kap Sit Khui Kan Mūra Klāng Phṓ.Sṓ. 2532.” [Phimān Mūn Pramuk Prayūn ‘Uluchada two artists, teachers and students talked about in the middle of 1989]. In *Pāet Kru Sinlapin (Uncover the Artist Cache)*. edited by Krit Lūra Samai. Bangkok: Muang Boran Press, 1989: 212 – 231.
- Konlannanews. “Mittæhārōn Mēsan Yang Phū Bukbæk Sūan Sat Chīang Mai. [Mr. Harold Mason Young, Pioneer of “Chiang Mai Zoo”].” Konlannanews. Accessed July 24, 2020. <http://www.konlannanews.com/archives/13059>.
- Lamphun People Association. *Khrū Bā Čhao Sīwichai: Siri Chīwaprawat Wattrapatibat Lak Tham Khamsṓn Læ Mongkhon Bāramī*. [Kruba Chao Srivichai: biography, practice, principles, teachings and auspicious charisma]. Vol. 1. Bangkok: P.P.K., 2018.
- Luang Sri Prakard. *Prawat Thāng Khun Dṓi Su Thēp*. [History of the road to Doi Suthep]. Chiang Mai: Sanguan Press, 1962.
- Metheebhokpong, R. and Lertsomporn, V. *Nakkānmūrang Thin Čhangwat Chīang Mai*. [Local politician Chiang Mai Province]. Bangkok: King Prajadhipok’s Institute, 2008.
- National Achieves of Thailand. *Document of Fine Arts Department, Ministry of Education Sṓ Thṓ. 0701.23.2/12 Rūrang Ngān Chalṓng Ratthamanūn*. [No. 0701.23.2/12 Constitution Celebration]. n.d.A.
- _____. *Document of Fine Arts Department, Ministry of Education Sṓ Thṓ. 2.2.3.1/11 Rūrang Kānčhat Sāng ‘Anusāwarī Khrūbāsīwichai Phūa Nam Pai Praditsathān Na Bṓri-wēn Sēnthāng Khun Sū Dṓisuthēp Čhangwat Chīang Mai (28 Phruitsačhikāyon 2499 – 29 Phruitsačhikāyon 2506)*. [No. 2.2.3.1/11 Construction of the Kruba Srivichai Monument to enshrine the path up to Doi Suthep, Chiang Mai (November 28, 1956 – November 29, 1963)]. n.d.B.

_____. *Document of Fine Arts Department, Ministry of Education Sō Thō. 0701.23.2/16 Rūrang Ngān Chalōng Ratthammanūn*. [No. 0701.23.2/16 Constitution Celebration]. n.d.C.

_____. *The Secretariat of the Cabinet Sō Rō. 0201.8/20 Rūrang Phrayāsuriyānuwat Sanā Khwāmhen Rūrang Tāng Tāng Kīeokap Sētthakit Kānkhlang (Phō.Sō. 2475 – 2479)*. [No. 0201.8/20 Subject-matter : Phraya Suriyanuwat offers opinions on the economy B.E. 1932 – 1936]. n.d.D.

Pantip. “k’u.@bar.ac.th Khrū Bā Samai Mai Thī Krasā Kamlang Tāptō Khun. [k’u.@Bar.ac.th A modern teacher whose current is growing].” Pantip. Accessed July 24, 2020. <https://pantip.com/topic/39240003>.

Prince Naris and Prince Damrong. *Sān Somdet*. [San Somdet]. Vol. 10. Bangkok: Kurusapa Business Organization, 1961A.

_____. *Sān Somdet*. [San Somdet]. Vol. 11. Bangkok: Kurusapa Business Organization, 1961B.

Silpakorn University. *Sūchibat Nithatsakān Chāetchū Kīat Sāttrāchān Sin Phīrasī*. [Certificate of Honor Professor Silpa Bhirasri] Bangkok: Silpakorn University, 1992.

Sukkhata, P. “Pritsanā Bōrānnakhadī : Sō Sin Phīrasī ‘Anusāwarī Khrū Bā Čhao Sīwichai Kap Kān Lāng‘Āthan ‘Amata Wāchā ?’. [Archaeological puzzle: “Prof. Silpa Bhirasri” “Kruba Chao Srivichai Monument” and the Amata Waja purge the mystery?].” Matichon weekly. Accessed July 15, 2020. https://www.matichonweekly.com/column/article_7637.

Thai news. “Yān Thanon Chāngmōi (59). [Chang Moi Road (59)].” Thai news. Accessed July 4, 2020. <https://www.thainews70.com/size-pize-เรื่องเก่า/ย่านถนนช่างมอย๕๙/>.

Wikipedia. “Khrū Bā Sī Wi Chai. [Kruba Srivichai].” Wikipedia the Free Encyclopedia. Accessed 26 July, 2018. <https://th.m.wikipedia.org/wiki/ครูบาศรีวิชัย>.